

De strafrechtelijke vervolging van het activisme in West-Vlaanderen, 1918-1921

HET BEGRIP ACTIVISME EN ZIJN STRAFRECHTELIJKE GEVOLGEN

Het activisme is een omstreden begrip in de Vlaamse geschiedschrijving.¹ Waar sommige historici dit begrip beperken tot de politieke beweging die tijdens de Eerste Wereldoorlog op initiatief van de Duitse bezetter in het bezette deel van België streefde naar Vlaams zelfbestuur, wijzen andere historici er op dat dit ijveren toen in het bezette gebied ook geheel onafhankelijk van de Duitse bezetter gebeurde en net zo goed voorkwam aan het Belgische front (de Frontbeweging) en in de Duitse krijgs- en burgerlijke gevangenenkampen.²

Ook in het Belgische Parlement was men het kort na de Eerste Wereldoorlog niet altijd eens over het begrip ‘activisme’. Zo definieerde de Waalse socialist Georges Hubin het activisme in de Kamer van Volksvertegenwoordigers op 12 februari 1920 als de strekking in de Vlaamse beweging die sinds het uitbreken van de oorlog streefde naar het verminderen van de macht van de Belgische natie ten voordele van en met de hulp van Duitsland en Nederland. Volgens hem waren niet alleen de Vlamingen die tijdens de Eerste Wereldoorlog met de Duitsers in het bezette gebied ijverden voor zelfbestuur, activisten, maar ook al wie dit tijdens de oorlog aan het Belgische front deed en zelfs al wie dit nog na de oorlog in het bevrijde België deed. Allen moesten zij strafrechtelijk worden aangepakt. Vlaamse volksvertegenwoordigers keerden

- 1 Antoon Jacob gebruikte voor het eerste het woord ‘activist’ in een artikel in ‘De Vlaamsche Stem’ van 4 november 1915 toen hij de actieve tegenover de passieve, loyale Vlamingen stelde: P. VAN HEES, ‘Activisme’, in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse beweging*, Tielt, 1998, p. 205.
- 2 L. WILS, ‘De geschiedschrijving van het activisme’, in: *Wetenschappelijke tijdingen*, 52 (1992), p. 68-74 en IDEM, *Onverfranst, onverduits? Flamenpolitik, activisme, Frontbeweging*, Kalmthout, 2014, p. 10-12.

zich tegen die anti-Vlaamse begripsbepaling. Volgens hen moest men het activisme strikt beperken tot de politieke beweging die tijdens de oorlog met de hulp van de Duitsers de Belgische staat wilde hervormen in een federale staat met een Vlaamse en Waalse deelstaat of deze wilde opdelen in een onafhankelijke Vlaamse en Waalse staat. Zij wezen er verder op dat er tijdens de oorlog ook Waalse activisten waren.³

Bij de Belgische strafrechtelijke instanties van kort na de Eerste Wereldoorlog kreeg het activisme nog een andere inhoud. Daar gebruikte men de term vanaf oktober 1918 systematisch om het misdrijf aan te duiden dat gepleegd was als iemand tijdens de Eerste Wereldoorlog een inbreuk maakte op de artikelen 104, 115, lid 5 of 118bis van het Belgische strafwetboek. Artikel 104 strafte met een levenslange hechtenis de ‘aanslag die tot doel heeft, hetzij de regeringsvorm of de orde van troonsopvolging te vernietigen of te veranderen, hetzij de burgers of inwoners de wapens tegen het koninklijk gezag, de wetgevende kamers of een van deze te doen opnemen’. In de toenmalige context had men daarbij alleen de woorden ‘De aanslag die tot doel heeft (...) de regeringsvorm (...) te vernietigen of te veranderen’ op het oog.⁴ Artikel 115, lid 5 strafte met een levenslange hechtenis ‘diegene die de voortgang van de vijandelijke wapens op het grondgebied van het koninkrijk of tegen de Belgische land- of zeemacht in de hand werkte door de getrouwheid der officieren, soldaten, matrozen of andere burgers ten aanzien van de koning en de Staat aan het wankelen te brengen’.⁵ Voorwaarden voor de toepassing van dit artikel waren dat ‘de dader effectief de voortgang van de vijandelijke wapens in

3 *Annales parlementaires*, Chambre, 17 février 1920, p. 359-367; 24 février 1920, p. 378-392; 2 mars 1920, p. 437-455; 4 mars 1920, p. 478-480; 9 mars 1920, p. 501-535.

4 Het gerecht combineerde artikel 104 veelal met de artikelen 105, 109 en 110 van datzelfde strafwetboek. Artikel 105 bepaalde dat de (in artikel 104 omschreven) aanslag bestond zodra er een strafbare poging tot die misdaad was. Artikel 109 stelde dat de samenspanning, gesmeed met het oogmerk om één van de bij artikel 104 gemelde doeleinden te bereiken, werd bestraft met een hechtenis van tien tot vijftien jaar indien een daad was gesteld om de uitvoering ervan voor te bereiden en met een hechtenis van vijf tot tien jaar in het tegenovergestelde geval. Artikel 110 bepaalde dat de samenspanning bestond van zodra meerdere personen het besluit hadden genomen om te handelen.

5 P. BELLEFROID, *Verzameling van Belgische strafwetten*, Hasselt, 1908, p. 34.

de hand had gewerkt en een verraderlijk inzicht had, dit wil zeggen dat hij in een voorafgaande verstandhouding met de (Duitse) vijand de bedoeling had om de Belgische Staat te ondermijnen of schade toe te brengen'.⁶ Een besluitwet van 11 oktober 1916 verhoogde de straf voor dit misdrijf tot de doodstraf en volgens een besluitwet van 14 september 1918 moest men die straf uitvoeren met de dood door de kogel.⁷

Omdat het in de hand werken van de voortgang van de Duitse wapens sinds de stellingenoorlog vanaf november 1914 zo goed als niet meer te bewijzen was, voerde een besluitwet van 8 april 1917 een nieuw artikel 118bis in het Belgische strafwetboek van 1867 in. Dat artikel strafte met een dwangarbeid van 15 tot 20 jaar 'al wie met een kwaad opzet de vijandelijke politiek of plannen in de hand had gewerkt, had deelgenomen aan het vervormen door den vijand van de wettelijke instellingen of inrichtingen of de getrouwheid van de burgers ten aanzien van de koning en de Staat in oorlogstijd aan het wankelen had gebracht'.⁸ Voor een bestrafing was er voortaan geen bijdrage meer nodig in de voortgang van de vijandelijke wapens en volstond het dat de dader een inbreuk pleegde op één van de drie zinssneden van dat artikel. In overeenstemming met het beginsel van de niet-retroactiviteit van de strafwet, kon men dit artikel wel pas invoeren voor feiten die zich na 13 april 1917 - datum van de verschijning in het *Staatsblad* en de in-

6 A. LOUSBERG, 'Propos démoralisant', in: C. DEJONGH & V. YSEUX (ed.), *Le droit et la guerre. Législation, doctrine et jurisprudence belges en matière de droit pénal militaire*, 2 (1918), p. 1035; Krijgshof 26 augustus 1916 en Krijgshof 25 oktober 1916, *Ibidem*, p. 231-232 en 1 (1917), p. 580-582.

7 *Verzameling der Wetten en Koninklijke Besluiten*, Brussel, 1916, p. 444-447 en artikel 5 van de besluitwet van 14 september 1918, *Verzameling der Wetten en Koninklijke Besluiten*, 1918, p. 410-411. Voor het toepassen van de doodstraf moesten de feiten zich hebben voorgedaan na 21 oktober 1916, datum van de bekendmaking en de inwerkingtreding van de besluitwet van 11 oktober 1916.

8 Besluitwet van 8 april 1917 over de misdaden en de wanbedrijven tegen de veiligheid van den Staat, *Verzameling der Wetten en Koninklijke Besluiten*, 1917, p. 195. Indien er verzachtende omstandigheden waren kon de rechter de dwangarbeid van vijftien tot twintig jaar vervangen door een dwangarbeid van tien tot vijftien jaar of door een opsluiting (artikel 80 van het strafwetboek van 1867). Nadat een wet van 23 augustus 1919 dit artikel had gewijzigd, kon de rechter de dwangarbeid van vijftien tot twintig jaar bij verzachtende omstandigheden vervangen door een dwangarbeid van tien tot vijftien jaar, een opsluiting of een gevangenis van tenminste twee jaar.

werkingtreding van de besluitwet - hadden voorgedaan. Volgens een tweede besluitwet van 8 april 1917 gold artikel 118bis zowel in het bezette als het onbezette Belgische grondgebied, maar moesten de Belgische strafrechtelijke autoriteiten de inbreuken die sinds 13 april 1917 in het bezette grondgebied gepleegd waren, alleen vervolgen nadat en naarmate dat grondgebied van de Duitse bezetter was bevrijd.⁹

Omdat de strafrechtelijke vervolging van het activisme kort na de bevrijding nogal arbitrair gebeurde, bepaalde een geheime instructie van minister van Justitie Emile Vandervelde van 30 december 1919¹⁰ dat de Belgische rechtsmachten nog alleen de volgende personen voor activisme mochten vervolgen:

1° De echte daders van een activistische redevoering, pamflet of krantenartikel. Bij een activistische meeting waren dit de voorzitter en de spreker(s) op de meeting. Hun helpers, de organisatoren van het tweede plan, diegene die het lokaal openhielden waar de meeting plaatsvond en diegenen die er de orde handhaafden, mocht het gerecht niet vervolgen. Van een activistisch pamflet mocht het gerecht alleen de echte auteur vervolgen, niet de drukker als de auteur gekend was en ook niet de medeondertekenaars van een pamflet dat door meerdere personen was ondertekend. Van een activistische of defaitistisch krantenartikel mocht het gerecht alleen de echte auteur vervolgen, niet de eigenaar, de uitgever of de drukker van de krant.

2° De gevolmachtigden en de leden van de (tweede) Raad van Vlaanderen en al wie zich voor die functies kandidaat stelde; niet de deelnemers aan de verkiezingen voor de Raad van Vlaanderen of voor de gowraden. De leden van de gowraden en de bestuur-

9 *Verzameling der Wetten en Koninklijke Besluiten*, 1917, p. 198-205.

10 Deze geheime instructie was bestemd voor de auditeur-generaal, de procureur-generaal van het Hof van Cassatie en de drie procureurs-generaal van de hoven ven beroep in België. Auditeur-generaal Van Zuylen van Nyevelt nam ze integraal over in een eigen circulaire van 7 januari 1919: J. MONBALLYU, *Inventaris van het archief van de krijgsauditeurs en de krijgsraden te veld tijdens de Eerste Wereldoorlog (1914-1919)*, Brussel, 2014, p. 61-62.

ders van ‘Volksopbeuring’ mocht men niet vervolgen ... indien zijn geen andere activistische feiten hadden gepleegd.

3° De professoren, docenten en werkleiders van de in 1916 verneerlandste Universiteit van Gent; niet hun ondergeschikt personeel of hun studenten.

4° De ambtenaren die door de Duitsers waren benoemd en met de Duitsers effectief hadden meegewerkt. Die laatste voorwaarde was van rechtswege vervuld voor de secretarissen-generaal, directeurs-generaal of inspecteurs-generaal bij de ministeries en voor de ambtenaren die een diploma hadden van doctor in de rechten.

Het is in deze derde gerechtelijke betekenis dat het activisme in dit artikel wordt behandeld, en dan alleen voor zover het voorkwam in het bezette gedeelte van West-Vlaanderen of omdat het daar na de oorlog gerechtelijk werd vervolgd.¹¹

DE STRAFRECHTELIJKE GEVOLGEN VAN HET WEST-VLAAMSE ACTIVISME DOOR DE MILITAIRE RECHTSMACHTEN

Volgens een besluitwet van 11 oktober 1916 waren alleen de militaire rechtsmachten bevoegd om misdrijven tegen de veiligheid van de Staat (met inbegrip van de inbreuken op de artikelen 104, 115, lid 5 en 118bis van het Strafwetboek) te vervolgen en te berechten, ook al waren die misdrijven door een gewone burger gepleegd.¹² Een besluitwet van 16 juni 1916, aangevuld door een besluitwet van 18 november 1918, verleende de krijgssauditeurs en krijggraden een onbeperkte territoriale bevoegdheid, waardoor zij ongeacht de plaats van het misdrijf of de woon- of verblijfplaats van de verdachte kennis konden nemen van alle misdrijven tegen

11 Wij zullen het dus in deze bijdrage niet hebben over personen die in West-Vlaanderen geboren zijn en tijdens de oorlog alleen buiten West-Vlaanderen als activist werkzaam waren (Ferdinand Brulez, Lucien Brulez, René De Clercq, Albéric Dejaegere, Camiel Libbrecht, Julius Libbrecht, Arthur Mulier, Jules Spincemaille) en ook niet over de West-Vlaamse burgers en militairen die in het onbezette gedeelte van België of in de gevangenenkampen als activist optraden.

12 Besluitwet van 11 oktober 1916 over de staat van oorlog en de staat van beleg, artikel 7, *Verzameling der Wetten en Koninklijke Besluiten*, 1916, p. 431.

de veiligheid van de Staat. Praktisch gezien betekende het dat de auditeur-generaal de strafdossiers gelijkmatig kon verdelen over de krijgsauditeurs en krijgsraden.¹³

Auditeur-generaal Durutte deed dit na de Eerste Wereldoorlog in twee stappen. In een circulaire van 19 november 1918 bepaalde hij eerst dat het krijgsauditoraat en de krijgsraad van het Groot Hoofdkwartier van het leger alle misdrijven tegen de veiligheid van de Staat moesten behandelen. In een circulaire van 6 december 1918 bevestigde hij deze regeling, maar maakte hierop nu een uitzondering voor de inbreuken op artikel 115, lid 4 (het verschaffen van hulp aan de vijand), artikel 121bis (kwaadwillige verklaring aan de vijand) en artikel 121, lid 2 (het verbergen van vijandelijke militairen). De vaste of bestendige provinciale krijgsauditeurs en krijgsraden moesten die voortaan behandelen.¹⁴ Voor het vervolgen en berechten van de activistenzaken maakte deze tweede regeling geen verschil met de eerste: het krijgsauditoraat en de krijgsraad van het Groot Hoofdkwartier bleven na 6 december 1918 exclusief bevoegd voor het vervolgen en berechten van deze strafzaken.

Op het einde van de oorlog was er bij elk van de zes legerdivisies en de twee ruitrijdivisies van het Belgische leger een krijgsauditeur en een krijgsraad, met daarnaast een krijgsauditeur en krijgsraad bij het Groot Hoofdkwartier van het leger en een krijgsauditeur en krijgsraad bij de Geallieerde (Frans-Britse) legers.¹⁵ Elke krijgsauditeur beschikte over een eigen Militaire Veiligheidsdienst, waarvan de commissarissen en inspecteurs bevoegd waren om misdrijven tegen de veiligheid van de Staat op te sporen en vast te stellen, en daarbij konden optreden als officieren van de gerechtelijke politie. Concreet betekende dit dat zij klachten en aangiften in verband

13 *Pasinomie*, 1916, p. 21 en *Pasinomie*, 1918, p. 99.

14 Zoals het krijgsauditoraat en de krijgsraad van West-Vlaanderen, zetelend in Brugge: J. MONBALLYU, *Inventaris*, p. 11-12 met een uitgave van die twee circularies op p. 61.

15 Daarnaast waren er nog afzonderlijke krijgsauditeurs en krijgsraden voor het instructiekorps, voor de opleidingscentra, voor de bevoorradingsbasis in Calais en voor het Territoriaal Commando in Le Havre, maar die speelden in het hierna volgende verhaal geen rol: J. MONBALLYU, *Inventaris*, p. 8.

met deze misdrijven in ontvangst mochten nemen, op eigen initiatief getuigen en verdachten ondervragen en huiszoekingen, inbeslagnemingen en aanhoudingen verrichten. Van dit alles moesten zij processen-verbaal opstellen die zij zo vlug als mogelijk moesten overmaken aan de krijgsauditeur bij wie zij tewerkgesteld waren.¹⁶

Van zodra het noorden van de provincie West-Vlaanderen door het Belgische leger was bevrijd¹⁷, maakten de Militaire Veiligheidsdienst en de krijgsauditeur van de 5de Legerdivisie en van het Hoofdkwartier van het leger gebruik van deze bevoegdheden. Zo stelde de Militaire Veiligheidsdienst van de 5de Legerdivisie al op 25 oktober 1918 een proces-verbaal op tegen de Brugse arts Émile Dumon en maakte dit twee dagen later over aan de krijgsauditeur van de 5de Legerdivisie. Op grond van artikel 115 van het Strafwetboek opende die krijgsauditeur meteen een strafdossier tegen Dumon.¹⁸ Of het daarbij alleen om (economische) hulp aan de vijand (artikel 115, lid 4) of ook om activisme (artikel 115, lid 5) ging, is niet duidelijk, maar in ieder geval was dit het begin van een strafrechtelijke vervolging die op 28 februari 1920 eindigde met de veroordeling van Dumon tot de doodstraf.

In de daaropvolgende dagen opende de krijgsauditeur van de 5de Legerdivisie op grond van artikel 118bis van het Strafwetboek ook strafdossiers¹⁹ tegen atheneumprefect Julius Péé²⁰, drukker Camiel Moeyaert, schoenmaker Arthur Bossier²¹ en boekhandelaar Albert Maene, allen Bruggelingen. Moeyaert en Bossier werden onmid-

16 Besluitwet van 11 oktober 1916 tot instelling van een Militaire Veiligheidsdienst, *Verzameling der Wetten en Koninklijke Besluiten*, 1916, p. 457 en Besluitwet van 11 oktober 1916 over de staat van oorlog en de staat van beleg, artikel 4, *Verzameling der Wetten en Koninklijke Besluiten*, 1916, p. 431.

17 Die bevrijding gebeurde tussen 28 september en 20 oktober 1918: T. SIMOENS, *De chaos van het slagveld. Het Belgische leger in de loopgraven 1914-1918*, Antwerpen-Amsterdam, 2016, p. 479, 492-495 en bijlage 32. Zo werd Oostende bevrijd op 17 oktober, Brugge op 18 oktober en Kortrijk op 19 oktober 1918.

18 BRUSSEL, *Algemeen Rijksarchief 2. Depot J. Cuvelier*, Krijgsauditeurs en krijgsraden te velde tijdens de Eerste Wereldoorlog (1914-1919), 372, notitie 5169.

19 BRUSSEL, *Algemeen Rijksarchief 2. Depot J. Cuvelier*, Krijgsauditeurs en krijgsraden te velde tijdens de Eerste Wereldoorlog (1914-1919), 372, notitie 5228, 5233, 5261 en 5280.

20 K. FREMOUT, 'Péé, Julius (Gent 19 april 1871-Lokeren 12 maart 1951)', in: *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, p. 2494-2495.

21 G. DURNEZ, 'Bossier, Arthur (Brugge 3 december 1869-Oostkamp 2 augustus 1951)', in: *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, p. 568.

dellijk aangehouden en zaten nog in april 1919 opgesloten in de Brugse gevangenis.²² Dumon en Maene konden naar het buitenland vluchten.

Het Britse leger bevrijdde het zuiden van de provincie en daarom startten de Militaire Veiligheidsdienst en de krijgsauditeur bij de Geallieerde legers daar de strafrechtelijke vervolging tegen de West-Vlaamse activisten. Zo opende de krijgsauditeur bij de Geallieerde legers al op 7 november 1918 een strafdossier tegen Lodewijk Oudkerk, belastingontvanger uit Sint-Denijs wegens een inbreuk op artikel 118bis van het Strafwetboek. In de daaropvolgende dagen deed hij dit ook voor de Izegemse notarislerk Georges Vandeputte, de Kortrijkse arts Alfons Depla, de Harelbeekse onderwijzers Joseph De Vos en Leon Brijs, de Kortrijkse schilder Ernest Van Wetteren en een zekere Gabriel Dujardin uit Outrijve.²³

In uitvoering van de circulaire van de auditeur-generaal Durutte van 19 november 1918 en 6 december 1918 maakten de krijgsauditeur van de 5de legerdivisie en de krijgsauditeur van de Geallieerde legers kort daarna hun activistendossiers over aan het krijgsauditoraat van het Groot Hoofdkwartier van het Belgische leger.²⁴ Zoals minister van Justitie Emile Vandervelde het bepaalde in een geheime instructie van 30 december 1918, delegeerde dit krijgsauditoraat vervolgens het gerechtelijk onderzoek in deze activistenzaken aan een onderzoeksrechter van de woonplaats van de verdachte. Pas wanneer dit gerechtelijk onderzoek was afgelopen, maakte de onderzoeksrechter het strafdossier opnieuw over aan het krijgsauditoraat van het Groot Hoofdkwartier. Dat krijgsau-

22 BRUSSEL, *Algemeen Rijksarchief 2. Depot J. Cuvelier*, Krijgsauditeurs en krijgsraden te velde tijdens de Eerste Wereldoorlog (1914-1919), 1209, dossier 878 en 883.

23 BRUSSEL, *Algemeen Rijksarchief 2. Depot J. Cuvelier*, Krijgsauditeurs en krijgsraden te velde tijdens de Eerste Wereldoorlog (1914-1919), 1067, notitie 12.421, 12.452, 12.539, 12.548, 12.780 en 13.008; *Ibidem*, 1063, dossier 12.421, 12.452, 12.539, 12.548 en 1064, dossier 12.780 en 13.008. Voor meer gegevens over de Kortrijkse activisten: J. MONBALLYU, 'De strafrechtelijke repressie van het incivisme in het Kortrijkse na de Eerste Wereldoorlog (1918-1925)', in: *De Leiegouw*, 56 (2014), p. 62-70.

24 BRUSSEL, *Algemeen Rijksarchief 2. Depot J. Cuvelier*, Krijgsauditeurs en krijgsraden te velde tijdens de Eerste Wereldoorlog (1914-1919), 1168, notitie 873, 878, 879, 883, 1079, 1166, 1167, 1552, 2098, 2104.

ditoraat besliste dan zelfstandig om de strafzaak te seponeren of om ze voor berechting door te verwijzen naar de krijgsraad van het Groot Hoofdkwartier. Tegen de uitspraken van die krijgsraad kon men hoger beroep instellen bij het Krijgshof in Brussel en tegen de uitspraken van dat Krijgshof was cassatieberoep mogelijk bij het Hof van Cassatie in Brussel. Wanneer het Hof van Cassatie een arrest van het Krijgshof verbrak, zond deze daarna de strafzaak terug naar het Krijgshof, dat dan oordeelde in een andere samenstelling.

Het krijgsauditoraat van het Groot Hoofdkwartier opende ook op eigen initiatief strafdossiers tegen West-Vlamingen die verdacht waren van activisme. In oktober 1918 was dit het geval met de artsen Aloïs Bruwier (Ichtegem) en Vandercruyssen (Lissewege), en in november 1918 met politie-inspecteur Désiré Cayman (Blankenberge), Robert Deveen (Brugge), arts Eugène Van Oye, stadsbibliothecaris Eugeen Everaerts, verzekeringsagent Lode Lefèvre, de atheneumleraren Marie-Joseph Grauls, Jérôme Decroos en Pierre Vandebossche, de bankbedienden August Quarin en Edouard Vroome, de klerk eerste klas bij het Zeewezen Jacques L'Abbé, en de hoteluitbaters Gerard Verhulst en Marc Verhulst (allen uit Oostende).²⁵ In december 1918 volgden strafdossiers tegen de Kortrijkse ordeklerek bij de Spoorwegen Raf Waeterloos, de Kortrijkse hoofdtreinwachter Emiel T'Sjoen en de Harelbeekse veearts Emeric Tanghe²⁶, en in februari 1919 tegen de Kortrijkse bediende Karel Berland en de Wevelgemse vlashandelaar Constant Van Steenkiste.²⁷ In maart 1919 volgden strafdossiers tegen de Blankenbergenaar Hendrik Cayman²⁸ en de Kortrijkse student Arthur Mulier, en in april 1919 tegen de Zwevegense handelaar Jérôme Baert, de Brugse bierhandelaar Alfons De Meester²⁹, de Heestertse handelsbediende Octave Debeurne, de Zwevegense

25 Biografische gegevens over deze Oostendse activisten zijn te vinden in: J. ASPE-SLAGH, 'De activistische beweging in Oostende', in: *Biekorf*, 116 (2016), p. 163-193 en 275-302 en IDEM, 'Het Oostendse activisme in de Raad van Vlaanderen', in: *Biekorf*, 117 (2017), p. 266-303.

26 Woonde vanaf 1 september 1917 wel in Vorst.

27 Woonde op het einde van de oorlog in Kortrijk.

28 Broer van de overloper Urbain Cayman die een administratieve functie had bij de Raad van Vlaanderen: J. MONBALLYU, *Deserteurs voor de Vlaamse zaak. Over Vlaamsgezinden militairen die naar de vijand overliepen*, Brugge, 2012, p. 112.

29 Woonde op het einde van de oorlog in Laken.

wever Leopold Verschuere, de Kortrijkse schilder Jef Lesaffre, de Harelbeekse onderwijzer Richard Debus, de Harelbekenaar Marcel Claus en de Deerlijkse Rachel De Clercq.³⁰ Emile Dumon, Albert Maene, Eugeen Everaerts, Jérôme Decroos, Alfons Depla, Emeric Tanghe, Constant Van Steenkiste en Alfons De Meester waren lid van de (tweede) Raad van Vlaanderen en vertegenwoordigden er de provincie West-Vlaanderen. Raf Waeterloos, Emiel Ceoen, Karel Berland, Marcel Claus en Rachel Declercq waren lid van de eerste Gouwraad van West-Vlaanderen en Jérôme Baert, Emiel T'Sjoen, Octave De Beurne, Jef Lesaffre, Lodewijk Oudkerk en August Quarin van de tweede Gouwraad van West-Vlaanderen.³¹

Intussen was ook de provinciale of bestendige krijgsauditeur van West-Vlaanderen opnieuw actief geworden.³² Op 14 december 1918 opende hij een strafdossier tegen de Kortrijkse apotheker Albert Descamps en op 18 december 1918 tegen de Oostendse atheneumleraar Jan-Frans Vande Weghe wegens 'services rendus à la politique de l'ennemi'.³³ Wegens 'activisme' opende hij op 20 december 1918 een strafdossier tegen Augusta Casteleyn uit Sint-Michiels, maar klasseerde dit dossier al kort daarna wegens gebrek aan bewijzen. Dat laatste gebeurde ook met het dossier dat op 2 januari 1919 was geopend tegen Edouard Vervaecke³⁴, Lucien Vervaecke en Julien Van den Abeele, allen uit Sijsele. Op 25 december 1918 opende hij een strafdossier tegen Emeric Tanghe we-

30 BRUSSEL, *Algemeen Rijksarchief 2. Depot J. Cuvelier*, Krijgsauditeurs en krijgswaarden te velde tijdens de Eerste Wereldoorlog (1914-1919), 1168, notities 931, 1044, 1109, 1315, 2104, 2112, 2115, 2143, 2650, 2896, 3007, 3208, 3432, 3912, 3960, 3968, 3974, 3980 en 3981. Voor meer gegevens over de Kortrijkse activisten, zie: MONBALLYU, 'De strafrechtelijke repressie', p. 62-102.

31 De eerste Gouwraad van West-Vlaanderen werd opgericht op 17 oktober 1917; de tweede op 3 februari 1918: *Les archives du Conseil de Flandre (Raad van Vlaanderen) publiées par la Ligue nationale pour l'unité Belge*, Brussel, s.d., p. 227 en 235.

32 Tijdens de oorlog staakte deze krijgsauditeur noodgedwongen zijn activiteiten.

33 De correctionele rechtbank van Kortrijk strafte uiteindelijk Descamps op 6 september 1919 wegens kwaadwillige verklikking aan de vijand (artikel 121bis van het Strafwetboek). *De Leiewacht*, 1 september 1919, p. 2; *Het Kortrijkse Volk*, 23 januari 1920, p. 3.

34 Edouard Vervaecke trad tijdens het proces tegen de Groeningerwacht (zie verder) op als getuige en verklaarde dat hij aanwezig was bij de stichting van de Groeningerwacht in 'Den Nieuwen Tijger' in Brugge, maar daarna de vergaderingen niet meer bijwoonde omdat hij buiten Brugge woonde: *Burgerwelzijn*, 30 oktober 1920, p. 2.

gens ‘propagande antipatriotique au profit de l’ennemi’ en op 29 januari 1919 een straf dossier wegens ‘activisme’ tegen de Brugse bediende Pieter-Ernest Verschuere. Op 27 februari 1919 opende hij tegen de Kortrijkse brouwer Arthur Pollet en de Kortrijkse arts Alfons Depla een straf dossier wegens ‘activisme en goudhandel’ en op 30 maart 1919 straf dossiers wegens ‘activisme’ tegen Eugène Van Oye, Pierre Vandebossche en Jérôme Baert.³⁵ Of de provinciale krijgsauditeur van West-Vlaanderen in deze straf dossiers zelf op zoek ging naar bijkomende informatie is niet te achterhalen. Vast staat wel dat geen enkele van die straf dossiers bij de krijgsraad van West-Vlaanderen belandde.³⁶

Het krijgsauditoraat van het Groot Hoofdkwartier van het leger trad niet daadkrachtig op bij het vervolgen van activisten. Van de 737 activisten voor wie een straf dossier aangelegd werd, moesten er zich maar 28 verantwoorden voor de krijgsraad van het Groot Hoofdkwartier van het leger.³⁷ Daarbij was er maar één West-Vlaming, nl. de 62-jarige Ichtegemse arts Aloïs Bruwier.³⁸

Substituut-krijgsauditeur René Herssens beschuldigde Bruwier op 1 april 1919 ervan dat hij lid was geweest van de (tweede) Raad van Vlaanderen en zijn twee dienstmeiden de brochure ‘Vlaanderens Weezang aan den IJzer’ van Karel De Schaepdrijver en Jules Charpentier had laten uitdelen aan de kerk in Ichtegem. Volgens de substituut pleegde Bruwier hiermee een inbreuk op

35 BRUSSEL, *Algemeen Rijksarchief 2. Depot J. Cuvelier*, Archief auditeur-generaal, Notitieregister West-Vlaanderen 14 tot 31 december 1918, notitie 45 (en 592), 109 (en 3007), 541 en 1060; *Ibidem*, Notitieregister 1 januari tot 21 februari 1919, notitie 121 en 992; *Ibidem*, Notitieregister 22 februari tot 2 mei 1919, notitie 1954, 2763, 3008 en 3009.

36 Zie daarvoor: BRUSSEL, *Algemeen Rijksarchief 2. Depot J. Cuvelier*, Archief auditeur-generaal, *Conseil de Guerre de la Flandre occidentale. Jugements*, register 1 en 2 (19 februari 1919 tot 17 juni 1919).

37 J. MONBALLYU, ‘Een buitengewone rechtbank voor politieke misdrijven. De krijgsraad van het Groot Hoofdkwartier van het leger (1 januari 1919-30 september 1919)’, in: B. DELBECKE & B. DEBAENST (ed.), *Malcontenten van de moderniteit. Het politiek misdrijf en de bescherming van de politieke structuren in België (1831-2015)*, Gent, 2015, p. 131.

38 Geboren op 25 januari 1857 in Ichtegem en wonende in Ichtegem. L. GEVERS & M. DE BRUYNE, ‘Bruwier, Aloïs (Ichtegem 27 januari 1857-Ichtegem 24 juli 1939)’, in: *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, p. 656. Deze auteurs vermelden ten onrechte dat Bruwier lid was van de Gouwraad van West-Vlaanderen.

artikel 118bis van het Strafwetboek en moest de krijgsraad hem hiervoor straffen met een dwangarbeid van tien jaar.

Tijdens zijn ondervraging door de voorzitter van de krijgsraad wees Bruwier erop dat hij zich geen kandidaat had gesteld voor de Raad van Vlaanderen en dat hij van zodra hij vernomen had dat hij verkozen was een brief had geschreven aan die Raad waarin hij meedeelde dat hij niet op de hoogte was van de onderwerpen die daar besproken werden. Omdat hij in het Etappegebied woonde, had hij die brief afgegeven in de plaatselijke *Kommandantur* die deze aan de Duitse censuur onderworpen had. Daar was hem meegedeeld dat hij zijn standpunt persoonlijk in Brussel moest uiteenzetten. Meteen kreeg hij een reispas naar Brussel. Omdat hij benieuwd was naar wat er zich buiten het Etappegebied afspeelde, aanvaardde hij die reispas en trok naar Brussel. Daar woonde hij maar één vergadering van de Raad van Vlaanderen bij. De brochure van De Schaepdrijver en Charpentier liet hij inderdaad uitdelen, maar dan zonder dat hij de inhoud ervan had gelezen. Van zodra hij dat wel had gedaan, verbood hij zijn meiden om deze nog verder uit te delen. De twee meiden getuigden dit gewillig tijdens zijn proces.

Bij de verdediging betoogde de Brusselse katholieke volksvertegenwoordiger Charles-Xavier De Bue³⁹, die als zijn advocaat optrad, dat Bruwier er tijdens de oorlog op geen enkel moment aan dacht dat hij iets verkeerd deed. In het andere geval zou hij onmiddellijk naar Nederland gevlucht zijn, waar zijn vrouw, zijn broers en andere familieleden al sinds het begin van de oorlog verbleven. Volgens De Bue speelde Bruwier ook geen belangrijke rol in de Raad van Vlaanderen. Hij woonde maar één zitting van die Raad bij en zei daar toen heel duidelijk dat de inwoners van het Etappegebied nooit een gunst van de Duitse bezetter zouden aannemen omdat die hen al te veel schade had toegebracht. Hij vertrok toen uit Brussel zonder dat hij een zitpenning of een vergoeding voor zijn reiskosten kreeg. Latere uitnodigingen voor de Raad gooide hij weg en in zijn dorp had hij nooit propaganda

39 François Xavier Marie De Bue (Ukkel, 4 januari 1860-30 september 1925).

gemaakt voor de Duitsers. Integendeel, de Duitsers hadden hem persoonlijk vervolgd en een deel van zijn bezittingen afgepakt. Verder had Bruwier nooit meegewerkt aan de politiek of aan de plannen van de Duitsers en was dan ook niet strafbaar volgens artikel 118bis van het Strafwetboek. De krijgsraad moest hem vrijspreken.

Bij de uitspraak van 1 april 1919 hield de krijgsraad van het Groot Hoofdkwartier rekening met dat betoog, maar strafte niettemin Bruwier met een opsluiting van vijf jaar en een ontzetting uit al de titels, graden, functies, betrekkingen en ambten waarmee hij bekleed was. Het Krijgshof bekrachtigde dit vonnis op 9 augustus 1919, maar een koninklijk besluit (nr. 3111) van 3 maart 1920 verminderde zijn straf tot een gevangenisstraf van twee jaar⁴⁰, waardoor hij onmiddellijk vrij kwam.

WEST-VLAAMSE ACTIVISTEN VOOR HET HOF VAN ASSISEN VAN BRABANT

Een wet van 30 april 1919 bepaalde dat de gewone rechtbanken (correctionele rechtbanken en hoven van assisen) opnieuw de misdrijven tegen de veiligheid van de Staat die door gewone burgers waren gepleegd, moesten berechten.⁴¹ In uitvoering van die wet maakten het krijgsauditoraat van het Groot Hoofdkwartier en het krijgsauditoraat van West-Vlaanderen in de tweede helft van de maand mei 1919 alle strafdossiers tegen West-Vlaamse activisten over aan de parketten van de laatste woonplaats van deze activisten. Deze parketten seponeerden het grootste deel van die strafdossiers omdat zij van oordeel waren dat er tegen de verdachten niet voldoende bezwaren waren. De rest van die strafdossiers maakten zij over aan de raadkamer van de rechtbank van eerste aanleg onder wiens bevoegdheid zij vielen. Die raadkamers stelden

40 BRUSSEL, *Algemeen Rijksarchief 2. Depot J. Cuvelier*, Krijgsauditeurs en krijgsraden te velde tijdens de Eerste Wereldoorlog (1914-1919), 1271, vonnis 54; BRUSSEL, *Algemeen Rijksarchief 2. Depot J. Cuvelier*, Minutes des arrêts de la Cour militaire 1849-1940, 118 (1919, III), arrest 574; *Gazette van Brugge en West-Vlaanderen*, 9 april 1919, p. 2; *De Standaard*, 3 april 1919, p. 3; *Burgerwelzijn*, 5 april 1919, p. 3.

41 *Verzameling der Wetten en Koninklijke Besluiten*, 1919, p. 481-483.

op hun beurt veel van de verdachten buiten vervolging omdat zij van oordeel waren dat er tegen hen onvoldoende bezwaren waren. Wat nog restte aan strafdossiers maakten zij via de procureurs-generaal over aan de Kamer van Inbeschuldigingstelling waaronder zij ressorteerden. Die kamers gingen nog eens na of er tegen de verdachten voldoende bezwaren waren om hen te vervolgen en stelden hen buiten vervolging wanneer dit niet het geval was. In het andere geval maakten zij het strafdossier en de verdachte over aan het Hof van Assisen, waar deze dan uiteindelijk als beschuldigde terechtstond.

Omdat de leden van de tweede Raad van Vlaanderen hun activistische werkzaamheden meestal in Brussel uitvoerden, maakten de drie Belgische procureurs-generaal de afspraak dat de 89 nog niet berechte leden van de Raad van Vlaanderen⁴² zouden terechtstaan voor het Hof van Assisen van Brussel.⁴³ Bij die 89 leden waren er dertien West-Vlamingen die gevlucht waren naar het buitenland en daarom ook alleen bij verstek veroordeeld konden worden. De strafrechtelijke berechting van zes van hen - Alfons Depla, Gustaaf Doussy, Victor Lambrecht, Emeric Tanghe, Hendrik D'Hooghe en Richard Callens - hebben wij al uiteengezet in een ander artikel.⁴⁴ De strafrechtelijke berechting van de zeven andere West-Vlamingen volgt hierna.

De Brugse arts Émile Dumon⁴⁵ was de eerste West-Vlaming die het Hof van Assisen van Brabant strafte wegens activisme. Het Parket-generaal van Brussel beschuldigde Dumon ervan dat hij lid geweest was van de eerste Raad van Vlaanderen, deel uitmaakte van de zevenkoppige delegatie van de eerste Raad die rijkskanselier Theobald von Bethmann-Hollweg op 3 maart 1917 ontmoette in Berlijn, en lid was van de tweede Raad van Vlaanderen. Daarnaast legde het hem ten laste dat hij in Brugge activistische meetings or-

42 Behalve Alois Bruwier was ook al Robert De Waele veroordeeld door de krijgsraad van het Groot Hoofdkwartier van het leger.

43 J. MONBALLYU, *Slechte Belgen! De repressie van het incivismisme na de Eerste Wereldoorlog door het Hof van Assisen van Brabant (1919-1927)*, Brussel, 2011, p. 49-72.

44 MONBALLYU, 'De strafrechtelijke repressie', p. 80-92.

45 K. ROTSAERT, 'Dumon, Emile (Brugge 8 juni 1862-Munsbach 19 januari 1948)', in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse beweging*, p. 1014-1015.

ganiseerde waarop hij soms zelf het woord nam en zich keerde tegen de Belgische koning.⁴⁶ In Brugge zou hij op 23 februari 1918 de Vlaamsche Vaderlandsche partij hebben opgericht die een afdeling was van Jong-Vlaanderen en in datzelfde jaar zou hij onder de titel ‘Weeral bommen in Brugge!’ plakbrieven hebben laten aanbrengen waarin hij de Engelsen verweet dat zij met hun bombardementen in Brugge veel schade aanrichtten. Hij zou dat gedaan hebben met het doel om de Brugse bevolking tegen de Belgische bondgenoten op te hitsen. In Brugge zou hij ook activistische brochures, vlugschriften en kranten hebben laten verspreiden, die hij ofwel zelf opstelde en liet drukken, ofwel kreeg van het Centraal Vlaamsch Propagandabureau van de Raad van Vlaanderen in Brussel.⁴⁷ Hij zou er ook voor gezorgd hebben dat het Centraal Vlaamsch Propagandabureau de Guldensporenvieringen en de viering van de IJzerhelden op 8 september 1918⁴⁸ in Brugge bekostigde en zou zich hard hebben ingezet om de overlopers Karel De Schaepdrijver, Jules Charpentier, Vital Haesaert en Carlos Van Sante vriendelijk te ontvangen en ze ervan te overtuigen om propaganda te maken voor het activisme.⁴⁹ Dumon vluchtte op het einde van de oorlog met zijn familie naar Duitsland en keerde nooit naar België terug. Het Hof van Assisen van Brabant veroordeelde hem daarom op 28 februari 1920 bij verstek⁵⁰ tot de doodstraf en deed dat niet alleen omwille van zijn activisme, maar ook voor zijn grootschalige handel in vis, tabak, koffie, thee, wijn en andere verfijnde eetwaren met de Duitsers in het Marinegebied

46 Wij gebruiken in de beschuldigingen de voorwaardelijke wijs omdat die beschuldigingen eenzijdig uitgingen van het Parket-generaal zonder dat Dumon zich kon verdedigen en zonder dat wij hiervan bewijzen konden vinden in een strafprocesdossier dat verloren is gegaan. Dit doen wij ook in de verdere tekst voor diegenen die verstek lieten gaan - n.v.d.r.: Dumon zou ook een rol gespeeld hebben bij de overgave van de stad Brugge in 1914 (cfr. P. VERBEKE, ‘De inname van Brugge op woensdag 14 oktober 1914’, in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge*, 151 (2014), p.179-180).

47 Bureau in Brussel dat tijdens de Eerste Wereldoorlog het centrum en het secretariaat vormde van de activistische propaganda: L. VANDEWEYER, ‘Centraal Vlaamsch Propagandabureau’, in: *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, p. 705-706.

48 Over deze viering: MONBALLYU, *Deserteurs voor de Vlaamse zaak*, p. 66.

49 Meer hierover bij: *Ibidem*, p. 31.

50 Juridisch-technisch gezien sprak men toen niet van verstek maar van een weerspanning aan de wet (artikel 465-476, wetboek van strafvordering).

(artikel 115, §4 van het Strafwetboek)⁵¹ Omdat zij aan die handel met de Duitsers hadden meegewerkt, veroordeelde het Hof van Assisen van West-Vlaanderen op 25 maart 1921 ook zijn 40-jarige Duitse echtgenote Ida Schüller en zijn 80-jarige moeder Louise Verriest tot een buitengewone hechtenis van vijftien jaar en een gewone hechtenis van tien jaar. Zij moesten de Belgische Staat ook een schadevergoeding van 500.000 frank betalen.⁵²

Oostende was in de Raad van Vlaanderen vertegenwoordigd door de atheneumleraar Eugeen Everaerts.⁵³ Behalve van het feit dat hij lid was van de (tweede) Raad van Vlaanderen, beschuldigde het Parket-generaal van Brussel Everaerts er ook van dat hij in 1915 in het hotel *Osborne* deelnam aan een banket dat de plaatselijke Duitse kommandant Bissinger voorzat en dat men afsloot met een telegram aan de Duitse keizer waarin hij gelukkigewest werd bij zijn verjaardag. Het Parket-generaal van Brussel legde Everaerts daarnaast ten laste dat hij, eerst in de stadsbibliotheek en vanaf het einde van 1917 in het *Vlaams Huis* in de Christinastraat, 23 in Oostende, de propaganda voor het activisme in Oostende en omstreken organiseerde. Hij zou correspondent geweest zijn van de activistische krant *De Vlaamse Post* en publiekelijk hebben verklaard dat hij hoopte dat de Duitsers de oorlog zouden winnen. Hij zou meerdere personen in de activistische beweging hebben meegesleept door voor hen bij de Duitsers allerlei voordelen te verkrijgen, zoals reispassen en vrijstellingen van verplichte tewerkstelling. Hij zou activistische plakbrieven en vlugschriften

51 *Assisenhof der provincie Brabant. Tack, Pieter-Lodewijk. Lambrichts, Jacob-Hubertus. Verhees, Emiel-Hendrik. Vernieuwe, Telesphor-Eleutherius-Canutus-Juliaan-Agathe-Cornelius. Vanden Broeck, Frans-Cornelius-Josef. Dumon, Emiel-Eduard-Maria. Akte van beschuldiging*, Brussel, 1920, p. 3, 7 en 35-40, BRUSSEL, *Algemeen Rijksarchief 2. Depot J. Cuvelier, Hof van Assisen van Brabant, 371, 1920/32*; L. SCHEPENS, *1914/1918 Brugge bezet 1940/1944. Het leven in een stad tijdens twee wereldoorlogen*, Tielt, 1985, p. 175.

52 Assisen West-Vlaanderen 25 maart 1921 (bij verstek), BRUGGE, *Rijksarchieff*, R 82. Archief van het Hof van Assisen van West-Vlaanderen en rechtsvoorgangers (jaar III (1794/95)-1929), 71, nr. 14.

53 Eugeen Karel Pieter Everaerts, geboren in Oostende op 17 november 1880 en wonnende in Oostende, Van Iseghemlaan, 116. L. BUNNING & P. VAN HEES, 'Everaerts, Eugène (eigenlijk Eugenius) C. (Oostende 17 november 1880-Rotterdam 29 oktober 1976)', in: *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, p. 1994; ASPESLAGH, 'De activistische beweging', p. 175-177. IDEM, 'Het Oostendse activisme', p. 277-303 (passim).

hebben opgesteld en die in Oostende hebben laten drukken, aanplakken of uitdelen. Hij zou op meetings in Oostende en omgeving hebben gesproken en op 15 september 1918 de viering van de IJzerhelden in Oostende⁵⁴ hebben georganiseerd. Hij zou ook lid geweest zijn van het hoofdbestuur van de 'Jong-Vlamingen' en van de activistische René Declercq's Kring in Oostende. De Duitsers zouden hem op 8 augustus 1918 benoemd hebben tot lid van de 'Hooger Raad der Instellingen van Vooruitzicht' en hij zou het Oostendse stadsbestuur hebben bedreigd met een tussenkomst van de Duitsers als hij geen aanplakbrieven mocht aanbrengen aan het stadhuis. Hij zou ten slotte Oostendenaars verklikt hebben bij de Duitsers, waardoor ze aan huiszoekingen werden onderworpen, werden aangehouden, in de gevangenis werden opgesloten of nog voor een Duitse rechter werden gebracht. Everaerts vluchtte op het einde van de oorlog naar Nederland en keerde nooit terug naar België. Het Hof van Assisen van Brabant veroordeelde hem daarom op 17 juli 1920 bij verstek tot de doodstraf.⁵⁵

Jérôme Decroos⁵⁶ was volgens het Parket-generaal van Brussel geboren in Pollinkhove en studeerde Germaanse filologie in Leuven (1909-1913). Na zijn studie was hij benoemd tot leraar aan de rijksmiddelbare jongensschool in Diest, waar hij zich tijdens de oorlog sterk inzette voor het activisme. In het Leuvense zou hij op meerdere activistische meetings hebben gesproken en zich daarbij hebben gekeerd tegen koning Albert. Hij zou toen ook gezegd hebben dat hij hoopte dat de Duitsers de oorlog zouden winnen. Op 3 februari 1918 verkoos het arrondissement Leuven hem tot lid van de Raad van Vlaanderen, maar enkele dagen daarna moest hij verhuizen naar Oostende omdat hij daar benoemd was tot athe-neumleraar. In Oostende zou hij zich ook meteen hebben ingezet voor het activisme. Samen met Everaerts zou hij er de viering van

54 Over deze viering: MONBALLYU, *Deserteurs voor de Vlaamse zaak*, p. 66-70.

55 *Assisenhof der provincie Brabant. Zaak Everaerts en anderen. Akte van beschuldiging*, Brussel, 1920, p. 3-7; BRUSSEL, *Algemeen Rijksarchief 2. Depot J. Cuvelier, Hof van Assisen van Brabant*, 371, 1920/88; *De Duinengalm*, 23 juli 1920, p. 1-2; *L'Echo d'Ostende*, 5 augustus 1920, p. 1.

56 G. DE SMET, 'Decroos, Jérôme C. (Pollinkhove 6 december 1890-Münster 1 april 1956)', in: *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, p. 884; ASPESLAGH, 'De activistische beweging', p. 180-181.

de IJzerhelden op 15 september 1918 hebben georganiseerd, waar de René De Clercq's kring tot tweemaal toe zijn 'Strijdlid' zong. Behoudens van activisme beschuldigde het Parket-generaal van Brussel hem nog van het verklikken bij de Duitsers van een collega-leraar van de rijksmiddelbare school in Diest, waardoor die was ontslagen. Op het einde van de oorlog vluchtte Decroos naar Duitsland, waar hij tot Duitser werd genaturaliseerd. Het Hof van Assisen van Brabant veroordeelde hem op 17 juli 1920 bij verstek tot vijftien jaar hechtenis en deed dat niet alleen wegens activisme maar ook wegens kwaadwillige verklikking aan de Duitse vijand (artikel 121bis van het Strafwetboek) tijdens de oorlog.⁵⁷

Over Alfons De Meester⁵⁸ is niet veel geweten. Deze vroegere agent van een Franse verzekeringsmaatschappij startte volgens het Parket-generaal van Brussel in 1917 een bierhandel en liet daarvoor per spoor of per boot grote hoeveelheden bier vanuit Brussel naar Brugge overkomen die hij dan hoofdzakelijk aan de Duitsers verkocht. Hij zou ook afgevaardigde geweest zijn van het 'Korps-Providiantambt' van Brugge. Hij liet zich in februari 1918 verkiezen tot vertegenwoordiger van de provincie West-Vlaanderen in de Raad van Vlaanderen. De Meester vluchtte op het einde van de oorlog naar het buitenland en het Hof van Assisen veroordeelde hem op 17 juli 1920 bij verstek wegens activisme en handel met de vijand (artikel 115, §4 van het Strafwetboek) tot achttien jaar hechtenis.⁵⁹

De Brugse boekhandelaar Albert Maene⁶⁰ was volgens het Parket-generaal van Brussel een activist die in Brugge vele activistische plakbrieven liet aanbrengen en in 1918 het Vlaamsch Secretariaat oprichtte dat op kosten van het Centraal Vlaamsch Propagandabureau in Brussel en in samenwerking met de overloper Urbain Cayman uit

57 *Assisenhof der provincie Brabant. Zaak Everaerts*, p. 3 en 7-8, BRUSSEL, *Algemeen Rijksarchief 2. Depot J. Cuvelier*, Hof van Assisen van Brabant, 371, 1920/88; *De Dui-nengalm*, 23 juli 1920, p. 1-2.

58 Alphonsus Maria Daniel Euphrasia De Meester, geboren in Roeselare op 3 augustus 1877, wonende in Brugge, Vulderstraat, 31. Woonde op het einde van de oorlog in Laken.

59 *Assisenhof der provincie Brabant. Zaak Everaerts*, p. 3 en 8-9, BRUSSEL, *Algemeen Rijksarchief 2. Depot J. Cuvelier*, Hof van Assisen van Brabant, 371, 1920/88.

60 Albrecht (Albert) Josef Modeste Maene, geboren in Brugge op 19 september 1891 en wonende in Brugge, Biezenstraat, 2.

Blankenberge⁶¹, de propaganda voor het activisme in het Brugse organiseerde.⁶² Volgens datzelfde Parket-generaal organiseerde Maene ook meetings in Brugge waarop hij soms het woord nam. Samen met Dumon zou hij in juli 1918 de opvoering van het toneelstuk 'Breydel en De Coninck' en de daaropvolgende optocht naar hun standbeeld op de Grote Markt van Brugge hebben georganiseerd. Tijdens een meeting op 1 september 1918 in Brugge, waar ook de sublieme overloper Carlos Van Sante sprak, zou hij verklaard hebben dat het door zijn toedoen was dat de ouders van soldaten aan het Belgische front met hun kinderen konden corresponderen. Met Dumon zou Maene er ook voor gezorgd hebben dat de Vlaamse krijgsgevangenen uit het kamp in Kortrijk het activistische toneelstuk 'Waarom,' in Brugge opvoerden.⁶³ In Brugge zou hij allerlei activistische brochures, zoals 'Vlaanderens Weezang aan de IJzer', hebben laten uitdelen. Voor zijn propaganda-activiteiten zou het Centraal Vlaamsch Propagandabureau hem een maandelijkse wedde van 300 frank hebben uitbetaald. In februari 1918 liet hij zich verkiezen tot vertegenwoordiger van de provincie West-Vlaanderen in de Raad van Vlaanderen en op het einde van de oorlog vluchtte hij naar het buitenland. Het Hof van Assisen van West-Vlaanderen veroordeelde hem op 17 juli 1920 bij verstek tot een levenslange hechtenis. Eind 1924-begin 1925 keerde hij terug naar België, waar men hem onmiddellijk in een Brusselse gevangenis opsloot en waar het Parket-generaal van Brussel zijn strafzaak opnieuw voor het Hof van Assisen van Brabant bracht. Dat Hof verminderde zijn straf op 10 maart 1925 tot een hechtenis van tien jaar. Maene vroeg hiervoor genade bij de koning, maar die weigerde dat op 5 februari 1926 om een onbekende reden.⁶⁴

Het Hof van Assisen van Brabant strafte bij verstek op 17 juli 1920 ook de Wevelgemse vlashandelaar Constant Van Steenkiste.⁶⁵

61 MONBALLYU, *Deserteurs voor de Vlaamse zaak*, p. 155.

62 ASPESLAGH, 'Het Oostendse activisme', p. 282.

63 Over deze opvoering: MONBALLYU, *Deserteurs voor de Vlaamse zaak*, p. 66.

64 *Assisenhof der provincie Brabant. Zaak Everaerts*, p. 9-10, BRUSSEL, *Algemeen Rijksarchief 2. Depot J. Cuvelier*, Hof van Assisen van Brabant, 371, 1920/88; BRUSSEL, *Algemeen Rijksarchief*, Ministerie van Justitie. Strafstellingen. Dienst genadeverleningen, 759; *Journal de Bruges*, 16 oktober 1924, p. 3; *La Patrie*, 22 november 1924, p. 3.

65 Constant Hilarius Van Steenkiste, geboren in Wevelgem op 7 oktober 1869 en wonende in Kortrijk, Vandenpeereboomlaan, 44. N. MADDENS, 'Vansteenkiste,

Behalve voor zijn deelname aan de werkzaamheden van de Raad van Vlaanderen, beschuldigde het Parket-generaal van Brussel hem ervan dat hij de spilfiguur was van het activisme in Wevelgem en er zo voor zorgde dat de Vlaamse krijgsgevangenen uit het kamp van Kortrijk op 22 september 1918 het toneelstuk 'De Spaanse vlieg' in Wevelgem opvoerden.⁶⁶ Van Steenkiste zou die voorstelling met heel zijn familie hebben bijgewoond. Hij zou er ook voor gezorgd hebben dat men in Wevelgem activistische vlugschriften uitdeelde, die hij soms zelf zou hebben opgesteld en ondertekend met 'De Vlaamse propaganda'. Van de Duitsers zou hij veel vrijstellingen voor opgeëiste werklieden hebben verkregen. Daarbij zou hij de werklieden voorafgaandelijk een briefje hebben laten ondertekenen waarin stond dat zij de politiek van de activisten steunden. Hij zou ook grote hoeveelheden vlas hebben geleverd aan de Duitsers. Verder zou hij een schoolmeester uit Wevelgem hebben verklikt bij de Duitsers. Het Parket-generaal van Brussel vervolgde hem voor activisme (artikel 118bis van het Strafwetboek), handel met de vijand (artikel 115, lid 4 van het Strafwetboek) en kwaadwillige verklipping aan de vijand (artikel 121bis van het Strafwetboek). Het Hof van Assisen van Brabant veroordeelde hem op 17 juli 1920 bij verstek tot een buitengewone hechtenis van twintig jaar.⁶⁷

De Roeselaarse handelaar Jozef Verhelst⁶⁸ was de laatste West-Vlaming die het Hof van Assisen van Brabant bestrafte wegens activisme. Behalve van het feit dat hij lid was geweest van de tweede Raad van Vlaanderen en daarin de provincie West-Vlaanderen vertegenwoordigde, beschuldigde het Parket-generaal van Brussel hem van propaganda voor het activisme in Wetteren, waarheen hij met veel andere Roeselarenaars gevlucht was na een bombardement in Roeselare. In Wetteren zou hij ook activistische mee-

Constant H. (Wevelgem 7 oktober 1869-leper 19 september 1948)', in: *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, p. 3169.

66 Over deze opvoering: MONBALLYU, *Deserteurs voor de Vlaamse zaak*, p. 75.

67 *Assisenhof der provincie Brabant. Zaak Everaerts en anderen. Akte van beschuldiging*, Brussel, 1920, p. 3 en p. 12-13, BRUSSEL, *Algemeen Rijksarchief 2. Depot J. Cuvelier*, Hof van Assisen van Brabant, 371, 1920/88.

68 Josef-Amand-Firmin-Maria Verhelst, geboren in Hoogdele op 6 april 1888 en wonende in Roeselare, Sint-Amandstraat, 97.

tings hebben bijgewoond en zelfs met de hulp van de Duitsers een zaal hebben opgeëist voor het houden van een meeting. Hij zou er ook heel goede betrekkingen hebben onderhouden met de plaatselijke *Kommandantur* en hierdoor veel reispassen en vrijstellingen van verplichte tewerkstelling hebben verkregen voor Roeselaarse vluchtelingen. Van activisme in Roeselare is in de akte van beschuldiging geen sprake, maar het is duidelijk dat toen men Verhelst in februari 1918 verkoos tot één van de West-Vlaamse vertegenwoordigers in de Raad van Vlaanderen, dat alleen gebeurde omdat hij al eerder veel sympathie voor het activisme had vertoond. Op het einde van de oorlog vluchtte Verhelst naar Nederland en het Hof van Assisen van Brabant veroordeelde hem daarom op 17 juli 1920 bij verstek tot een hechtenis van tien jaar. Eind 1924-begin 1925 keerde Verhelst terug naar België waar men hem onmiddellijk in een Brusselse gevangenis opsloot. Het Parket-generaal van Brussel bracht zijn strafzaak opnieuw voor het Hof van Assisen van Brabant. Het Hof van Assisen van West-Vlaanderen verminderde uiteindelijk zijn straf op 10 maart 1925 tot vijf jaar hechtenis.⁶⁹

ACTIVISTENPROCESSEN VOOR HET HOF VAN ASSISEN VAN WEST-VLAANDEREN

Het Hof van Assisen van West-Vlaanderen, dat in Brugge zetelde, behandelde zeven activistenprocessen. De 66-jarige Jean-Adrien Vandervelden⁷⁰ uit Sint-Joost-ten-Node kreeg daarbij de primeur. Dat hij voor het Hof van Assisen van West-Vlaanderen en niet voor het Hof van Assisen van Brabant moest verschijnen, kwam doordat het Hof van Cassatie op 10 februari 1920 een arrest van de Kamer van Inbeschuldigingstelling van Brussel verbrak dat Vandervelden verzond naar het Hof van Assisen van Brabant, en daarbij bepaalde dat dit Hof moest uitmaken of Vandervelden ‘met kwaad opzet’ een inbreuk had gepleegd op de

69 *Assisenhof der provincie Brabant. Zaak Everaerts en anderen. Akte van beschuldiging*, Brussel, 1920, p. 3 en p. 13-14, BRUSSEL, *Algemeen Rijksarchief 2. Depot J. Cuvelier*, Hof van Assisen van Brabant, 371, 1920/88.

70 Jean Adrien Vandervelden, geboren in Achel op 29 mei 1854 en wonende in Sint-Joost-ten-Node.

eerste, de tweede of de derde zinssnede van artikel 118bis van het Strafwetboek. Volgens het Hof van Cassatie moest alleen de eerste zinsnede van dit artikel 'met kwaad opzet' (= een wetens en willens handelen met het bijzonder motief om de Belgische Staat schade toe te brengen) gepleegd zijn om strafbaar te zijn en volstond voor de twee andere zinssneden een algemeen opzet (= een louter wetens en willens handelen). Na die verbreking zond het Hof van Cassatie de strafzaak tegen Vandervelden naar de Kamer van Inbeschuldigingstelling van Gent en die verwees de strafzaak meteen door naar het Hof van Assisen van West-Vlaanderen.⁷¹

Volgens de akte van beschuldiging liet Vandervelden zich door de Duitse bezetter op 13 september 1917 benoemen tot algemeen directeur van de Post in het Vlaams Ministerie van Zeewezen, Post en Telegraaf en maakte hij zich hierdoor schuldig aan een inbreuk op de tweede en derde zinsnede van artikel 118bis van het Strafwetboek (deelname aan het vervormen door den vijand van wettelijke instellingen of inrichtingen of het aan het wankelen brengen van de getrouwheid van burgers ten aanzien van de koning en de Staat in oorlogstijd). Het Hof van Assisen van West-Vlaanderen was het daarmee eens en veroordeelde Vandervelden op 27 mei 1920 tot een gevangenisstraf van twee jaar. Op vraag van zijn advocaat Edmond Van Dieren⁷² hield het Hof daarbij rekening met verzachtende omstandigheden.⁷³

Nog geen maand later startte in Brugge op maandag 14 juni 1920 het proces tegen vier Oostendse activisten: de 80-jarige Eugène Van Oye⁷⁴, de 30-jarige Joseph Grauls⁷⁵, de 43-jarige August Quarin⁷⁶ en de 37-ja-

71 Cassatie 10 februari 1920, *Pasicrisie*, 1920, I, p. 51-54.

72 G. DURNEZ, 'Dieren, Edmond van (Gent 11 november 1879-Brussel 29 januari 1961)', in *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse beweging*, p. 940-941.

73 BRUGGE, *Rijksarchief*, R 82. Archief van het Hof van Assisen van West-Vlaanderen en rechtsvoorgangers (Jaar III (1794/95)-1929), 71, arrest 1920/14; *Het Kortrijkse volk*, 30 mei 1919, p. 3; *Journal de Bruges*, 27 mei 1920, p. 3.

74 L. BUNNING & P. VAN HEES, 'Oye, Eugeen Van (Torhout 3 juni 1840-Gistel 4 juni 1926)', in: *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, p. 2371-2372.

75 Marie Joseph Grauls, geboren in Kortesseem op 1 januari 1890 en wonende in Oostende.

76 August Albert Quarin, geboren in Oostende op 29 september 1877 en wonende in Oostende.

rige Lode Lefèvre⁷⁷. Al in november 1918 had de Militaire Veiligheid bij hen huiszoeken gehouden en kort voor hun proces voor het Hof van Assisen had men Grauls, Lefèvre en Quarin aangehouden.⁷⁸

Volgens het Parket-generaal van Gent was Van Oye, die getrouwd was met een Duitse vrouw wiens broer generaal was in het Duitse leger, al van in het begin van de oorlog sterk Duitsgezind. Deze Duitsgezindheid zou hij in 1915 duidelijk hebben laten blijken door de uitspraak toe te juichen van een Duitse officier die luid verkondigde dat de Vlaamse kust altijd in handen van de Duitsers moest blijven. In datzelfde jaar zou hij (met Everaerts) in het hotel *Osborne* hebben deelgenomen aan het banket met Duitse officieren dat we eerder in dit artikel reeds aanhaalden. Van Oye zou ook lid geweest zijn van Jong-Vlaanderen en van de activistische René De Clercq's Kring in Oostende. Hij zou op 26 en 27 april 1918 erevoorzitter geweest zijn van het congres van Jong-Vlaanderen in Gent dat tot doel had België af te schaffen en een koninkrijk Vlaanderen op te richten. Dat congres zou een door Van Oye ondertekende bedankingsbrief hebben gezonden aan de Nederlanders die tot hoogleraar of docent waren benoemd aan de vernederlandste Universiteit van Gent en hen hebben gevraagd om mee te werken aan een losmaking van Vlaanderen uit België 'tot groot heil van de Nederlandse stam en tot uitbreiding van een groot Germania'. Zijn verzen zouden verschenen zijn in Duitse kranten en Van Oye zou zich persoonlijk hebben ingezet voor het verzamelen van inschrijvingen voor de vernederlandste Universiteit van Gent. Hij zou er ook voor gezorgd hebben dat er voor een activistische meeting in Stene een lokaal beschikbaar was en in 1918 zou hij in het huis *Ganshof* te Brugge een vergadering met Duitse journalisten hebben bijgewoond, waar er was gesproken over Duitse propaganda. Volgens de akte van beschuldiging maakte Van Oye zich hierdoor schuldig aan een inbreuk op artikel 104, 115 lid 5 en 118bis van het Strafwetboek en moest het Hof van Assisen hem passend straffen.

77 Ludovicus Aloysius Lefèvre, geboren in Antwerpen op 25 juni 1883 en wonende in Oostende.

78 *De Duinengalm*, 4 juni 1919, p. 1.

De 43-jarige bankbediende August Quarin was volgens het Parket-generaal de rechterarm van Everaerts en werkte bijna dagelijks voor hem. Hij zou de stichter en voorzitter geweest zijn van de activistische René De Clercq's Kring en aan meerdere activistische meetings hebben deelgenomen. Hij zou daar nu en dan zelf gesproken hebben en op 10 februari 1918 zou hij in het hotel *Saint-Georges* in de Sint-Jozefstraat in Oostende verkozen zijn tot lid van de tweede Gouwraad van West-Vlaanderen. Samen met Everaerts en Lefèvre zou hij activistische meetings hebben georganiseerd in Oostende, Aatrijke, Bredene, Gistel, Heist, Jabbeke, Oudenburg, Stalhille, Stene, Westkerke, Zandvoorde en Zerkegem. De redevoeringen die er waren uitgesproken en de drukwerken die er waren uitgedeeld hadden tot doel gehad om de politiek en de werking van de Raad van Vlaanderen te ondersteunen, de zelfstandigheid en de onafhankelijkheid van Vlaanderen als hoogstnodig voor te stellen en de minachting en het misprijzen voor de Belgische Regering in Le Havre op te wekken. Volgens het Parket-generaal maakte Quarin zich hierdoor schuldig aan een inbreuk op artikel 118bis van het Strafwetboek en moest het Hof van Assisen hem een passende straf geven.

De 30-jarige atheneumleraar Joseph Grauls had volgens het Parket-generaal onder zijn leerlingen propaganda gemaakt voor het activisme en had samen met hen de activistische jongerenkring De Rodenbachzonen opgericht. Grauls was volgens dat Parket-generaal ook lid van Jong-Vlaanderen en van de René De Clercq's Kring, en woonde activistische meetings bij in Oostende en omgeving. Op 15 september 1918 zou hij aanwezig geweest zijn op de viering van de IJzerhelden in Oostende, waar hij een huldebetoon zou hebben uitgesproken voor de Raad van Vlaanderen. Daarbij zou hij onder andere gezegd hebben dat de Vlamingen van Oostende alleen de leden van die Raad erkennen als de vertegenwoordigers van het Vlaamse volk en meer dan ooit de onafhankelijkheid van Vlaanderen en zelfbestuur eisten. Volgens het Parket-generaal was Grauls wel pas heel laat in de activistische beweging gestapt. Hij zou hierbij ook nooit financieel gewin of ander voordeel hebben gehad. Maar niettemin maakte Grauls zich volgens het Parket-generaal schuldig aan een inbreuk op artikel 118bis van het Strafwetboek en moest hij een passende straf krijgen.

Volgens datzelfde Parket-generaal was de 37-jarige verzekerings-agent en boekhandelaar Lode Lefèvre de secretaris van Eugene Everaerts geweest. Tijdens de oorlog zou hij bijna dagelijks met Everaerts vergaderd hebben over de propaganda voor het activisme en zouden zij samen activistische meetings in en buiten Oostende hebben georganiseerd. Op die meetings zou Lefèvre regelmatig het woord hebben gevoerd en activistische boekjes hebben uitgedeeld. Op de benedenverdieping van het *Vlaams Huis* in de Christinastraat, 23 in Oostende zou hij een boekhandel hebben opgehouden met Vlaamse boeken en brochures. Op de verkoop van die boeken en brochures zou hij een percentage hebben verkregen. Volgens het Parket-generaal maakte Lefèvre zich hierdoor schuldig aan een inbreuk op artikel 118bis van het Strafwetboek en moest het Hof van Assisen hem een passende straf geven.

Tijdens de zittingen van het Hof van Assisen ondervroeg de voorzitter eerst de vier beschuldigen. Van Oye ontkende dat hij de uitspraak toejuichte van de Duitse militair die de Belgische kust in Duitse handen wilde houden, alsook dat er in zijn naam een telegram was gezonden aan de Duitse keizer om hem geluk te wensen bij zijn verjaardag. Hij ontkende ook dat hij lid was van de René De Clercq's Kring, dat hij erevoorzitter was van het Congres van Jong-Vlamingen in Gent en dat hij inschrijvingen verzamelde voor de Universiteit van Gent. Hij gaf wel toe dat hij al heel zijn leven Vlaamsgezind was en dat hij, op vraag van Émile Dumon, een brief ondertekende die de Nederlanders benoemd tot hoogleraar of docent aan de Universiteit van Gent, gelukwensde en hen vroeg om mee te werken aan de losmaking van Vlaanderen uit België. Maar hij voegde er onmiddellijk aan toe dat hij toen niet goed besefte wat hij ondertekende omdat Dumon hem de brief liet ondertekenen op een ogenblik dat hij gehaast was en de brief niet goed had kunnen lezen. Hij zag dit al kort na het signeren in en schreef over die vergissing een lange brief aan Hugo Verriest, die dit als getuige voor het Hof van Assisen bevestigde. Hij gaf ook toe dat hij in het hotel *Osborne* een activiteit bijwoonde waar er Duitse officieren waren, maar zei dat het toen helemaal niet om een banket ging, maar om een kunstvoordracht door doctor Hermann

Wirth,⁷⁹ die hij al van voor de oorlog kende. Na die voordracht rookte hij met Wirth en de plaatselijke Duitse commandant een sigaar en dronk een glas wijn. Meer gebeurde er toen niet. Hij woonde inderdaad in het huis *Ganshof* in Brugge een vergadering bij van Duitse hoogleraren die hem daarvoor hadden uitgenodigd. Omdat dit hem in staat stelde om zijn familie in Brugge te bezoeken, aanvaardde hij de uitnodiging en gebruikte hij de reispas die de Duitsers hem voor die activiteit gaven. Op die vergadering was er toen gesproken over allerlei culturele onderwerpen en helemaal niet over het maken van activistische propaganda. Het publiceren van sommige van zijn gedichten in Duitse kranten gebeurde zonder zijn toestemming en dat was ook het geval voor het vermelden van zijn naam op het propagandaboekje ‘Vlaanderen’s Weezang’ van Claudius Severus (Lodewijk Severeijns⁸⁰).

Quarin gaf tijdens zijn ondervraging door de voorzitter van het Hof van Assisen toe dat hij altijd voorstander was geweest van een bestuurlijke scheiding en de stichter en voorzitter was van de René De Clercq’s Kring. Deze kring was volgens hem geen activistische propagandawerkgroep, maar een liefdadigheidsvereniging die de geestelijke ontwikkeling van zijn leden en het organiseren van Vlaamse reizen tot doel had. In februari 1918 was hij inderdaad in het hotel *Saint-Georges* verkozen tot lid van de (tweede) Gouwraad van West-Vlaanderen, maar dit gebeurde zonder dat hij dit had gevraagd en zonder dat hij zich hierover enthousiast had getoond. Hij protesteerde niet schriftelijk tegen deze verkiezing omdat hij wist dat de Duitsers dergelijke protestbrieven toch niet verzonden. Maar hij woonde wel nooit een vergadering van de Gouwraad bij. Hij sprak slechts éénmaal op een meeting, nl. in Zandvoorde, en had het daarbij over de slavenketting waaraan het Vlaamse volk was gekluisterd. Hij zei toen dat hij voorstander was van een bestuurlijke scheiding, omdat een dergelijke scheiding die slavenketting kon verbreken. Hij woonde in Oostende op 15 september 1918 de viering van de IJzerhelden bij, maar alleen als eenvoudige toeschouwer.

79 W. DOLDERER, ‘Wirth, Hermann F. (Utrecht 6 mei 1885–Küsel 16 februari 1981)’, in: *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, p. 3762-3762.

80 L. VANDEWEYER, ‘Severeijns, Lodewijk (Antwerpen 23 februari 1872–Schaarbeek 17 maart 1957)’, in: *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, p. 2738-2739.

Grauls protesteerde tijdens zijn ondervraging door de voorzitter van het Hof tegen de bewering in de akte van beschuldiging dat hij na de oorlog als leraar was ontslagen omdat hij door het Vlaamse Ministerie (van Kunsten en Wetenschappen) was benoemd. De Belgische administratie had hem immers al vòòr de oorlog in Hasselt benoemd en hij was daarna wettelijk overgeplaatst naar Doornik en Oostende. Tijdens de viering van de IJzerhelden op 15 september 1918 las hij inderdaad een huldebetoon voor, maar in plaats van de tekst die Decroos had opgesteld en die daarna in de 'Gazet van Brussel' was verschenen, had hij toen een door hem gecorrigeerde en afgezwakte tekst voorgelezen waarin de loftrompet was gestoken voor de vaderlandslievende Vlaamse soldaten aan het front. Bij zijn leerlingen maakte hij nooit propaganda voor de Gentse Universiteit. Integendeel, hij raadde hen aan om niet naar Gent te gaan omdat hij overtuigd was dat de Belgische regering na de oorlog 'zou afbreken wat er tijdens de oorlog was opgebouwd'. Hij was lid van de René De Clercq's Kring, maar in die kring werd toen vooral gezongen en was er nooit aan politiek gedaan. Die kring was door zijn stichter Quarin zo genoemd omdat men op die manier hulde wilde brengen aan de 'dichter' De Clercq en niet aan De Clercq als 'lid van de Raad van Vlaanderen'. Grauls gaf ook toe dat hij deelnam aan drie meetings, maar hij luisterde toen alleen naar de sprekers en gaf er zelf geen spreekbeurt. Hij was inderdaad erevoorzitter van de kring Rodenbachzonen die door zijn leerlingen was gesticht, maar ook dit was een wetenschappelijke en letterkundige kring en geen politieke vereniging. Leden van die kring bevestigden dit later voor het Hof van Assisen.

Lefèvre maakte tijdens zijn ondervraging door de voorzitter van het Hof de opmerking dat de officier van de Militaire Veiligheid die hem in februari 1919 ondervroeg, in zijn proces-verbaal ten onrechte de kwalificatie van secretaris van Everaerts opnam. Everaerts zou hem pas in maart 1918 gevraagd hebben wat te helpen met administratief werk. Dit werk bestond alleen uit het schrijven van brieven naar de Duitse *Kommandantur* om strafvermindering te verkrijgen voor personen die van de Duitsers een geldboete hadden gekregen of om reispassen aan te vragen, waarbij hij dan systematisch als reden 'het maken van Vlaamse

propaganda' opgaf. Zelfs een Waal had om die reden een reispass verkregen. Hij nam nooit het woord op een meeting, maar hij deelde er wel nu en dan activistische propagandaboekjes uit zoals de brochure 'Vlaanderens Weezang' van Claudius Severus.

In de daaropvolgende dagen verhoorde het Hof van Assisen de getuigen ten laste en ten onlaste van de beschuldigen. Onder deze laatsten bevond zich de 80-jarige Hugo Verriest, die al met Van Oye bevriend was sinds diens collegetijd. Op een pakkende manier schetste hij daarbij het wereldvreemde, kinderlijk-naïeve karakter van Eugène Van Oye.

In zijn *requisitorium* zette substituut-procureur des konings Vervaeke, die in deze strafzaak het Openbaar Ministerie waarnam, uiteen wat het verschil was tussen flamingantisme en activisme, en definieerde het eerste als de strijd om meer Vlaamse taal in België en het tweede als een middel dat door de Duitsers was uitgedacht om België te verdelen en te verzwakken. De substituut wees er ook op dat er twee soorten activisten waren: de gematigde of unionistische activisten die nog een bondstaat België verdedigden, en de extremistische activisten die een volledig onafhankelijke Vlaamse staat wilden. De vier beschuldigen hoorden volgens hem tot de extremistische strekking. Tot slot overliep de substituut opnieuw de feiten die aan elk van de beschuldigen ten laste waren gelegd en voegde er voor Van Oye aan toe dat hij bij het plegen van deze feiten bij zijn volle verstand was, voor Quarin dat hij in zijn strijd voor de Vlaamse zaak desnoods bij de duivel te biecht zou gaan en voor Grauls en Lefèvre dat zij de Vlaamse krijgsgevangenen uit het kamp van Kortrijk op 15 september 1918 verwelkomden aan het station van Oostende.

De Brugse advocaat Alphonse Geûens⁸¹ verdedigde Van Oye en wees daarbij op zijn grote verdiensten als arts en kunstenaar. In aansluiting op wat Verriest over hem zei, beklemtoonde hij dat Van Oye een dichter was die regelmatig wegdroomde en dan

81 Alphonse Geûens (Brugge, 26 juli 1847-Brugge, 12 oktober 1925), zie: A. VAN DEN ABEELE, *De balie van Brugge. Geschiedenis van de Orde van advocaten in het gerechtelijk arrondissement Brugge (1810-1950)*, Brugge, 2009, p. 145-146.

blind en doof was voor de werkelijkheid, niet goed beseffend wat er rondom hem gebeurde. In een dergelijke situatie was Van Oye zo onvoorzichtig geweest om de brief te tekenen die Dumon hem bedrieglijk had voorgelegd. Van kwaad opzet, nodig voor de toepassing van artikel 118bis van het Strafwetboek, was er volgens de advocaat geen sprake. Verder wees hij erop dat de 80-jarige Van Oye, die aan een hartziekte leed, onlangs zwaar was beproefd omdat zijn zoon aan het Belgische front was gesneuveld. Na de bevrijding van Oostende was hij samen met enkele hoeren op een kar naar Brugge weggevoerd en de Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde had hem na de oorlog uit haar rangen gesloten zonder dat een rechtbank zich over zijn schuld of onschuld had uitgesproken. Volgens Geuens was Van Oye hierdoor al genoeg gestraft. Hij vroeg dan ook zijn vrijspraak.

De Brugse advocaat Leonce De Schepper⁸² verdedigde Quarin, Grauls en Lefèvre, en benadrukte vooreerst dat zij alle drie grote idealisten waren die met hun activistische inzet tijdens de oorlog geen financieel of ander voordeel hadden gekregen. Quarin was inderdaad verkozen tot lid van de Gouwraad van West-Vlaanderen, maar hij had dat nooit gevraagd en had ook nooit een vergadering van die raad bijgewoond. Het enige wat hij verkeerd deed was een spreekbeurt bijwonen van Everaerts in Stene en meelopen in de stoet die voorafging aan de viering van de IJzerhelden op 15 september 1918. Dat hij het niet zo goed deed met de Duitsers, bleek uit het feit dat zij hem verplicht tewerkstelden. De Schepper vroeg de jury om er ook rekening mee te houden dat het huis van Quarin, waarvoor hij jaren had gespaard, in september 1918 door de Engelsen was platgebombardeerd en dat hij daarbij twee kinderen had verloren.

Grauls was volgens De Schepper een goede leraar die zijn leerlingen nooit onder druk zette voor de activistische zaak en zelfs aan de Waalse atheneumleerlingen gratis lessen in het Frans gaf. Hij was geen lid van Jong-Vlaanderen en alleen erevoorzitter van de

82 Leonce De Schepper (Brugge, 1870-29 december 1952), zie: A. VAN DEN ABEELE, *De balie van Brugge*, p. 133.

Rodenbachszonen, kring die niet door hem maar door de athe-neumleerlingen was opgericht met het doel de literatuur te bestu-deren en de geestelijke ontwikkeling van de leden te bevorderen. Nooit woonde hij een activistische meeting bij en nooit deelde hij activistische brochures uit. Hij beging wel de onvoorzichtigheid om tijdens de viering van de IJzerhelden op 15 september 1918 een huldebetoon voor te lezen, maar hij las toen de tekst die Decroos had opgesteld en die deze daarna in de ‘Gazet van Brussel’ liet verschijnen, niet letterlijk voor en wijzigde hem zo dat hij ook de Vlaamse soldaten aan het front loofde en aanzette om hun vader-landsliefde vol te houden. Zijn huldebetoon zond hij uiteindelijk niet naar de Raad van Vlaanderen, maar naar de Belgische regering in Le Havre. Ten slotte benadrukte advocaat De Schepper dat in-dien Grauls zijn huldeadres op 15 september 1918 niet had voorge-lezen, hij nooit vervolgd zou zijn.

Lefèvre was volgens De Schepper tijdens de oorlog altijd bereid om iemand te helpen. Hij werkte kosteloos als bediende bij het Hulp-en Voedingscomité, dat hulp verschaftte aan de vluchtelingen en aan alle medeburgers die in nood waren. Hij leverde ook gratis ad-ministratieve hulp aan de Oostendse activisten, omdat hij al van vòòr de oorlog flamingant was en hij had geen enkel geldgewin met de Vlaamsche boekhandel die hij openhield in de Christinastraat, nr. 23 in Oostende. Hij was alleen onvoorzichtig geweest door een aantal liedjes mee te zingen en meetings bij te wonen, maar van enig kwaad opzet, zoals vereist voor de toepassing van artikel 118bis van het Strafwetboek, was er bij hem geen sprake. In plaats van zich met dergelijke idealistische kleine lieden bezig te houden, betoogde de advocaat, zou het gerecht beter diegenen oppakken die zich tijdens de oorlog systematisch verrijkt hadden!

De jury kreeg voor elk van de beschuldigten drie vragen voorge-legd: of zij zich schuldig hadden gemaakt aan inbreuken op het eerste, op het tweede en/of op het derde lid van artikel 118bis van het Strafwetboek. De jury antwoordde op de drie vragen negatief voor Van Oye en Grauls. Voor Quarin antwoordde de jury negatief op de eerste en de tweede vraag, maar positief op de derde vraag. Voor Lefèvre antwoordde de jury negatief op de eerste en de derde

vraag, maar positief op de tweede vraag. Het Hof van Assisen van West-Vlaanderen sprak nog diezelfde dag Van Oye en Grauls vrij, en veroordeelde Quarin en Lefèvre elk tot een gevangenisstraf van twee jaar. Een koninklijk besluit verleende Quarin hiervoor op 9 juli 1929 eerherstel.⁸³

De 52-jarige atheneumleraar Jan-Frans Vande Weghe⁸⁴ liet op 14 juni 1920 verstek gaan en het Hof van Assisen verdaagde daarom zijn strafzaak naar 30 juni 1920. Volgens het Parket-generaal deelde Vande Weghe van in het begin van de oorlog de Duitsgezinde gevoelens van Eugène Van Oye en maakte hij ook propaganda voor de vernederlandste Universiteit in Gent. Hij zou zelfs de openingszitting van die Universiteit in 1916 hebben bijgewoond. Daarnaast zou hij het activistisch gedachtegoed heel gedreven verspreid hebben onder zijn collega's en leerlingen, activistische meetings hebben ingericht en bijgewoond, en op sommige daarvan zelf het woord hebben genomen. Hij zou ook lid geweest zijn van René de Clercq's Kring en de viering van de IJzerhelden op 15 september 1918 hebben bijgewoond. Hij zou ervoor gezorgd hebben dat men in Oostende allerlei activistische drukwerken uitdeelde en de Duitsers zouden hem hiervoor beloond hebben met een benoeming tot prefect van het atheneum van Oostende. In dat atheneum zou hij ervoor hebben gezorgd dat de leraren in een vaderlandslievende en in een activistische groep verdeeld raakten, en onder elkaar ruzie maakten. Op de zitting van 30 juni 1920 las de voorzitter van het Hof van Assisen een (in het Frans geschreven!) brief voor van Vande Weghe. Hierin beweerde hij het slachtoffer geweest te zijn van politieke drijfverijen in Oostende en van kuiperijen van medeleraren in het onderwijs. Omdat het Parket-generaal getuigen had opgeroepen die van zijn zaak niets afwisten, vroeg hij een herziening van het gerechtelijk onderzoek. Het Hof van Assisen besliste op 30 juni 1921 (zonder verdediging van een advocaat en

83 BRUGGE, *Rijksarchief*, R 82, Archief van het Hof van Assisen van West-Vlaanderen en rechtsvoorgangers (Jaar III (1794/95)-1929), 71, arrest 1920/16 en 17; *De Duinengalm*, 4 juni 1920, p. 1, 11 juni 1919, p. 1, en 25 juni 1920, p. 1-2; *De Zeewacht*, 12 juni 1919, p. 2, 19 juni 1920, p. 1 en 26 juni 1920, p. 1; *Le Carillon*, 13 juni 1919, p. 1; *Burgerwelzijn*, 13 juni 1919, p. 2, 16 juni 1919, p. 3 en 19 juni 1919, p. 3.

84 Jan-Frans-Emiel Vande Weghe, geboren in Sint-Jans-Molenbeek op 8 maart 1868 en wonende in Oostende (J. ASPESLAGH, 'De activistische beweging', p. 183-184).

zonder jury) dat Van de Weghe schuldig was aan inbreuken op de drie zinsdelen van artikel 118bis van het Strafwetboek. Rekening houdend met verzachtende omstandigheden, veroordeelde het Hof hem bij verstek tot tien jaar dwangarbeid.⁸⁵

Het vierde activistenproces voor het Hof van Assisen van West-Vlaanderen vond plaats van 27 oktober tot 30 oktober 1920, en was gericht tegen de 28-jarige elektricien Pieter-Ernest Verschuere⁸⁶, de 23-jarige student Etienne Mengé⁸⁷, de 21-jarige student Antoon Maene⁸⁸, de 35-jarige bediende Hippolyte Trösch⁸⁹ en de 33-jarige tekenaar Firmin Koentges.⁹⁰ Samen vormden deze Bruggelingen het bestuur⁹¹ van de Groeningerwacht die door Émile Dumon in 1917 was opgericht.⁹² De pers betitelde hun assisenproces daarom als ‘De zaak der Groeningerwacht’.

Volgens de akte van beschuldiging lieten de vijf Bruggelingen zich in 1918 door Émile Dumon, Albert Maene en de sublieme deserter Vital Haesaert op sleeptouw nemen bij het voeren van propaganda voor het activisme in Brugge. Samen zouden zij activistische meetings hebben georganiseerd, waarop Lodewijk Dosfel, Hector Planquaert, August Borms, Jan Wannyn, Achiel Brys en Victor Lambrecht, en de overlopers Vital Haesaert en Carlos Van Sante het woord voerden. Op 8 september 1918 zouden zij een viering hebben georganiseerd waarop Vlaamse krijgsgevangenen uit het kamp in Kortrijk het activistisch toneelstuk ‘Waarom?’ van René Maes opvoerden.⁹³ Zij zouden in Brugge ook activistische boeken,

85 BRUGGE, *Rijksarchief*, R 82. Archief van het Hof van Assisen van West-Vlaanderen en rechtsvoorgangers (Jaar III (1794/95)-1929), 71, arrest 1920/20; *De Duinengalm*, 11 juni 1919, p. 1; *De Zeewacht*, 12 juni 1920, p. 2 en 30 juni 1920, p. 2.

86 Geboren in Brugge op 15 juli 1892 en wonende in Brugge.

87 Geboren in Brugge op 25 december 1897 en wonende in Brugge.

88 Geboren in Brugge op 9 september 1899 en wonende in Brugge.

89 Geboren in Gent op 12 december 1885 en wonende in Brugge.

90 Geboren in Brugge op 22 november 1887 en wonende in Brugge.

91 Verschuere was voorzitter, Maene secretaris, Koentges schatbewaarder, Trösch verslaggever en Mengé gewoon bestuurslid van de Groeningerwacht.

92 Vlaamsgezinde jongemannenbeweging, opgericht op 11 juli 1909 te Antwerpen en genoemd naar Groeninge, de locatie bij Kortrijk waar in 1302 de Guldensporenslag plaatsvond: M. BOEY & P. VAN HEES, ‘Groeningerwacht’, in: *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, p. 1358.

93 Meer over deze viering bij: MONBALLYU, *Deserteurs voor de Vlaamse zaak*, p. 66.

brochures en strooibriefjes hebben uitgedeeld en activistische aanplakbrieven hebben aangebracht die rechtstreeks kwamen van het Centraal Vlaamsch Propagandabureau in Brussel. De redevoeringen op de meetings en de uitgedeelde drukwerken zouden de klassieke activistische thema's, zoals de noodzaak van een vernederlandste Universiteit, hebben behandeld. Hiermee zouden zij de politiek van de Raad van Vlaanderen actief hebben ondersteund en het vertrouwen in de Belgische Staat hebben willen ondermijnen. Zij zouden de bevolking ook hebben willen doen geloven dat de Vlamingen in het Belgische leger aan de IJzer deze politiek steunden en bereid waren om de gevolmachtigden van de Raad van Vlaanderen als hun wettige regering te erkennen. Het geld dat zij daarbij uitgaven kwam van het Centraal Vlaamsch Propagandabureau.

Verschuere zou ook voorzitter geweest zijn van de toneelkring Jong Brugge en zou de zaal voor de activistische meetings in de 'Trappistenbrau' op zijn naam hebben gehuurd. Hij zou ook sommige meetings zelf hebben voorgezeten. Om de viering van de IJzerhelden op 8 september 1918 voor te bereiden zou hij naar Kortrijk gereisd zijn en er contact hebben opgenomen met de Vlaamse overlopers. Hij zou in Brugge het aanbrengen van aanplakbrieven hebben georganiseerd en de plakkers betaald hebben. Hij zou lid geweest zijn van het propagandacomité dat de aanplakbrieven en de vlugschriften in Brugge opstelde en liet drukken.

Etienne Mengé zou ook deel genomen hebben aan activistische meetings en aan de verkoop en het uitdelen van activistische propagandaboekjes en aanplakbriefjes. Tijdens een huiszoeking in zijn woning zou men dergelijke boekjes en briefjes gevonden hebben. Koentges zou belast geweest zijn met het financieel beheer van de Groeningewacht en met de betaling van de verenigingsuitgaven. Hij zou hiervoor geld van het Centraal Vlaamsch Propagandabureau hebben gekregen. Antoon Maene (broer van Albert) zou gezorgd hebben voor de uitnodigingen van de sprekers, hun ontvangst en verblijf in Brugge. Hij zou ook hun optreden hebben aangekondigd. Hippolyte Trösch zou één van de hevigste activisten geweest zijn en bijna alle meetings hebben

bijgewoond. Van elke meeting zou hij een verslag hebben opge-
maakt. Samen hadden deze vijf Groeningewachters de politiek
van de vijand gediend en zich schuldig gemaakt aan een inbreuk
op artikel 118bis van het Strafwetboek. Bij de bevrijding vluchtten
Verschuere en Koentges naar het buitenland, maar keerden nader-
hand terug.

Nadat de voorzitter van het Hof van Assisen de vijf beschuldigen
één na één had ondervraagd, vatte onderzoeksrechter Haus zijn
gerechtelijk onderzoek samen. De Brugse Groeningewacht was
volgens hem ontstaan uit de letterkundige studentenkring Vrij
Vlaanderen. De Brugse bevolking verwoestte na de bevrijding het
lokaal van de Groeningewacht in de 'Trappistenbrau', waardoor
het gerecht er geen papieren over de werking van de vereniging
had gevonden. De Brugse Groeningewacht hield zijn eerste mee-
ting in januari 1918 en liet Lodewijk Dosfel optreden als spreker.
Emile Dumon en Albert Maene nodigden de volgende sprekers
uit of lieten een voordracht houden op voorstel van het Centraal
Vlaamsch Propagandabureau. De propaganda voor het activisme
was in Brugge vooral in handen van Albert Maene, die het geld
hiervoor kreeg uit Brussel. Alle andere propagandisten dansten
naar zijn pijpen. Het toneelstuk 'Breydel en De Coninck' was
op bevel van Émile Dumon met geld uit Brussel opgevoerd. De
Brugse Groeningewacht bracht ook de kandidaturen van Émile
Dumon, Albert Maene en Alfons De Meester voor de Raad van
Vlaanderen aan. Onderzoeksrechter Haus verklaarde ten slotte
dat Trösch in 1918 het ontslag van Dumon in de Groeningewacht
eiste.

Na de onderzoeksrechter legden meerdere getuigen een verklaring
af ten laste of ten ontlaste van de vijf beschuldigen. Interessant
daarbij was dat getuigen verklaarden dat zij er weet van hadden
dat er binnen de Groeningewacht allengs aversie ontstond tegen
Dumon, en dat eerst Trösch en later de andere beschuldigen zijn
ontslag eisten en uiteindelijk verkregen. Twee getuigen wezen er
nog op dat de Duitsers Verschuere zes maanden verplicht lieten
werken en naar een strafcompagnie verwezen toen hij zich hier-
tegen verzette.

Het Openbaar Ministerie, vertegenwoordigd door substituut-procureur Beeckman, had het in zijn *requisitorium* opnieuw over de strekkingen binnen de Vlaamse beweging en probeerde daarna te bewijzen dat de Brugse Groeningerwachters activisten waren die ten voordele van de Duitsers werkten.

De beschuldigten hadden elk een eigen advocaat. Georges Boedt⁹⁴ verdedigde Verschuere en zei dat deze, net zoals de andere beschuldigten, een groot idealist was die aan zijn inzet voor de Vlaamse zaak tijdens de oorlog financieel niets had overgehouden. Integendeel, de Duitsers hadden hem verplicht tewerkgesteld, mishandeld en beboet. Verschuere verspreidde volgens de advocaat nooit activistische propagandaboekjes of aanplakbrieven en van zijn medewerking aan een Brugs propagandacomité had het parket geen enkel bewijs geleverd. Tijdens de meetings had Verschuere zich beperkt tot het beleefd openen en sluiten van de zitting, en was nooit tussengekomen in de discussies. De advocaat had het ook over de jonge leeftijd van de beschuldigten die door hun onervarenheid niet goed beseften waarmee zij bezig waren en waarover er op de meetings was gesproken. Voor hun dwaasheden volstond volgens hem een opsluiting op water en brood gedurende acht dagen op een zolder. Om de voorliggende beuzelarijen te beoordelen hoefde men volgens hem geen Hof van Assisen bijeen te roepen. Hij vroeg dan ook de vrijspraak van zijn cliënt.

Alphonse Geûens verdedigde Etienne Mengé en betwistte dat zijn cliënt met kwaad opzet handelde. Volgens de advocaat had de Groeningerwacht, en dus ook zijn cliënt, niets te maken met de activistische aanplakbiljetten, de viering van de IJzerhelden in Brugge en het activistisch propagandamateriaal dat in Brugge was uitgedeeld. Alleen Émile Dumon en Albert Maene waren hiervoor verantwoordelijk. Binnen de Brugse Groeningerwacht speelde Mengé trouwens maar een zeer beperkte rol. Het Hof moest hem dan ook vrijspreken.

94 Georges Boedt (Brugge, 3 juli 1884-Beernem, 22 oktober 1964), zie: VAN DEN ABEELE, *De balie van Brugge*, p. 108.

Leonce De Schepper verdedigde Antoon Maene en stelde daarbij dat deze niets essentieels had mispeuterd en alleen een paar - vlug te vergeten en te vergeven - dwaasheden had gepleegd. Meteen deed hij aan het gerecht opnieuw een oproep om zich met ernstiger zaken bezig te houden, zoals in verband met diegenen die zich tijdens de oorlog door handel met de Duitsers schandalig hadden verrijkt.

De jonge Brugse advocaat Émile Thiers⁹⁵ verdedigde Hippolyte Trösch en de Brusselse advocaat Albéric De Swarte⁹⁶ Firmin Koentges. Ook zij wezen op het gebrek aan bewijzen tegen hun cliënten en de onbeduidendheid van hun strafzaak die nooit voor een Hof van Assisen had mogen komen. Een dergelijk Hof moest zich volgens hen alleen bezig houden met zware feiten, zoals moorden en brandstichtingen.

In zijn repliek bleef het parket bij zijn standpunt dat de vijf schuldig waren aan een inbreuk op artikel 118bis van het Strafwetboek en het Hof van Assisen hen moest straffen. De jury beraadslaagde en oordeelde dat de vijf beschuldigen niet schuldig waren aan enige inbreuk op artikel 118bis. Het Hof van Assisen van West-Vlaanderen sprak hen daarom alle vijf vrij op 30 oktober 1920.⁹⁷

Het assisenproces tegen de 52-jarige Brugse drukker Camiel Moeyaert⁹⁸ vond plaats van donderdag 4 tot zaterdag 6 november 1920. Volgens de akte van beschuldiging drukte Moeyaert in 1918 voor de Duitsers plakkaten en voor de activisten bijeenroepingsbrieven voor meetings en aanplakbrieven, zoals 'Weeral bommen

95 Émile Thiers (Gullegem, 12 september 1890-Antwerpen 13 juli 1981), zie: VAN DEN ABEELE, *De balie van Brugge*, p. 176.

96 P. BENTEIN & L. PEIREN, 'Deswarte, Albéric (Nieuwpoort 28 augustus 1875-Brussel 19 juli 1928)', in: *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, p. 922-923.

97 BRUGGE, *Rijksarchief*, R 82 (Arresten Hof van Assisen van West-Vlaanderen 1794-1929), register 71, arrest 1920/25; *Gazette van Brugge*, 5 februari 1919, p. 2; *Journal de Bruges*, 21 oktober 1920, p. 3; *La Patrie*, 19 oktober 1920, p. 3, 28 oktober 1920, p. 2 en 3 november 1920, p. 2; *Burgerwelzijn*, 30 oktober 1920, p. 2-3; L.SCHEPENS, *1914/1918 Brugge bezet 1940/1944*, p. 177-179.

98 Camiel Louis Pieter Moeyaert, geboren in Brugge op 23 januari 1868 en tijdens de oorlog wonende in Brugge, Coupure, 18. F. VAN CAMPENHOUT, 'Moeyaert, Camiel (Brugge 5 maart 1868-Brugge 25 oktober 1946)', in: *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, p. 2069-2070.

op Brugge!'. Albert Maene of Émile Dumon bestelden bij hem de bijeenroepingsbrieven en aanplakbrieven. Om de idee van een zelfstandige Vlaamse staat bij de Brugse bevolking ingang te doen vinden, vielen zij hierin voortdurend de Belgische regering en haar Belgische bondgenoten aan.

Tijdens zijn ondervragingen door onderzoeksrechter Haus zei Moeyaert dat hij die stukken alleen maar drukte op bevel van de Duitse *Zivilverwaltung* en uit vrees dat die anders zijn drukpersen verbeurd zou verklaren. Maar uit later onderzoek was gebleken dat de Duitsers en de activisten ook aan andere Brugse drukkers vroegen om voor hen te drukken en hun drukpersen niet in beslag waren genomen toen zij dit weigerden. Vanaf september 1918 gaf Moeyaert opnieuw 'Het Brugsch Dagblad' uit dat weliswaar de koning en de Belgische regering niet aanviel, maar toch sterk activistisch was omdat het de Duitse politiek verdedigde. Moeyaert zou ook activistische meetings hebben bijgewoond en toen Hector Plancquaert in Brugge kwam spreken, bleef hij bij Moeyaert slapen. Samen met Van Oye, Everaerts en Dumon zou Moeyaert in 1918 in het huis *Ganshof* in Brugge een vergadering met Duitse officieren en dagbladschrijvers hebben bijgewoond. Daar zou er toen gesproken zijn over propaganda voor de Duitse zaak. Volgens het Parket-generaal had Moeyaert hiermee inbreuken gemaakt tegen de drie alinea's van artikel 118bis van het Strafwetboek en moest het Hof van Assisen hem passend straffen.

Tijdens zijn ondervraging door de voorzitter van het Hof van Assisen verklaarde Moeyaert dat hij in september 1918 inderdaad opnieuw begon met de uitgave van 'Het Brugsch Dagblad'. Hij deed dat omdat het Duitse *Pressebüro* onder de leiding van de Duitser Blum gedreigd had anders zelf een Vlaams-katholiek blad uit te geven. De aanplakbrieven voor de meetings van de Groeningerwacht had hij gedrukt omdat Dumon hem onder druk zette nadat hij in januari 1918 geweigerd had om lid te worden van de Raad van Vlaanderen of van de Gouwraad van West-Vlaanderen. In het huis *Ganshof* waren, behalve hijzelf, Van Oye, Everaerts, Dumon en de Duitse journalist Wirth, alleen personeelsleden van de Duitse *Zivilverwaltung*. Er was toen helemaal niet gesproken over Duitse propaganda.

Na de ondervraging bracht onderzoeksrechter Haus verslag uit over zijn gerechtelijk onderzoek in deze strafzaak. Volgens de onderzoeksrechter drukte Moeyaert alle activistische publicaties in Brugge. Zijn bewering dat hij vreesde dat de Duitsers zijn drukpersen in beslag zouden nemen, ging niet op. Alle andere Brugse drukkers hadden geweigerd om dergelijke stukken te drukken en bij niemand waren daarna de drukpersen in beslag genomen. ‘Het Brugs Dagblad’ verscheen opnieuw vanaf 25 september 1918 en was volgens de onderzoeksrechter inderdaad onpartijdig. Over zijn ontvangst in het huis *Ganshof* had Moeyaert aan de onderzoeksrechter verklaard dat het een vergadering van journalisten was en er gesproken was over de Duitse politiek en de Duitse propaganda. Toen het militair gerecht nog zijn strafzaak behandelde, gebruikte Moeyaert de Franse taal. Hij verklaarde toen ook dat hij de activistische meetings alleen bijwoonde als journalist.

Na de onderzoeksrechter verhoorde het Hof meerdere getuigen ten laste en ten onlaste van Moeyaert. Feitelijk brachten ze niets nieuws bij. Onder hen was Julius Pée, die beweerde dat hij Moeyaert al twintig jaar kende en nooit anders had geweten dan dat deze Vlaamsgezind, maar ook heel vaderlandslievend was en de activistische propaganda altijd had bestreden.

In zijn *requisitorium* zette substituut-procureur Vervaeke opnieuw het onderscheid uiteen tussen flamingantisme en activisme, en stelde dat Moeyaert een activist was omdat Dumon hem had aangeboden lid te worden van de Raad van Vlaanderen en van de Gouwraad van West-Vlaanderen, omdat hij een uitnodiging kreeg voor een bieravond met de Duitsers en omdat hij goed bevriend was met Hector Planquaert. Volgens de substituut stond Moeyaert helemaal niet onder dwang toen hij voor de Duitsers plakkaten en voor de activisten aanplakbrieven en vlugschriften drukte. Moeyaert had beter duizendmaal zijn drukpersen verlossen, dan één keer zijn vaderland te verraden. Zijn ware motief om te drukken was dat hij er veel geld mee verdiende! Op grond van al deze feiten vroeg de substituut de veroordeling van Moeyaert tot een exemplarische straf.

Leonce De Schepper en de ervaren Antwerpse advocaat Hector Lebon⁹⁹ verdedigden Moeyaert. Volgens De Schepper beweerden veel getuigen tijdens het proces dat Moeyaert meer een anti-activist dan een activist was. Daarnaast stond hij heel lang stil bij de dwang die de Duitsers op Moeyaert uitoefenden om stukken te drukken. De bieravond in het huis *Ganshof* woonde Moeyaert volgens hem bij zonder dat hij wist wie er zou zijn en waarover het zou gaan. Tot slot verwees hij naar de instructie van minister van Justitie Vandervelde van 30 december 1918 die bepaalde dat het gerecht een drukker zoals Moeyaert niet mocht vervolgen wanneer de auteur van een bepaald drukwerk gekend was.¹⁰⁰ Lebon herhaalde dat laatste argument en wees er het Hof verder op dat een drukker ook volgens de Belgische grondwet daarbij niet strafbaar kon gesteld worden. Bij Moeyaert was er ook geen sprake van een kwaad of verraderlijk opzet en was artikel 118bis van het Strafwetboek dus niet van toepassing.

De jury beraadslaagde op 6 november 1920 een uur over de vraag of Moeyaert schuldig was aan een inbreuk op één van de drie zinssneden van artikel 118bis en besliste uiteindelijk bij meerderheid dat dit niet het geval was. Het Hof van Assisen van West-Vlaanderen sprak Moeyaert nog dezelfde dag vrij.¹⁰¹

Het Hof van Assisen van West-Vlaanderen behandelde zijn zesde activistenproces op 23 december 1920. De 42-jarige Lodewijk Oudkerk, vroeger ontvanger van de belastingen in Sint-Denijs en op dat ogenblik gevlucht naar Nederland, was er het voorwerp van. Volgens het Parket-generaal bereidde Oudkerk in 1917, toen de Duitsers besloten

99 H. LANDUYT & N. WILDETERS, 'Lebon, Hector (Zottegem 22 november 1863-Antwerpen 27 oktober 1935)', in: *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, p. 1808-1809.

100 Zie hoger onder 'Het begrip activisme en zijn strafrechtelijke grondslagen'. De Schepper had het daarbij verkeerdelijk over een circulaire van de Procureur-generaal van het Hof van Cassatie.

101 BRUSSEL, *Algemeen Rijksarchief 2. Depot J. Cuvelier*, Krijgsauditeurs en krijgsraden te velde tijdens de Eerste Wereldoorlog (1914-1919), 1209, dossier 878; BRUGGE, *Rijksarchief*, R 82. Archief van het Hof van Assisen van West-Vlaanderen en rechtsvoorgangers (jaar III (1794/95)-1929), 71, arrest 1920/27; *Gazette van Brugge*, 5 februari 1919, p. 2; *Burgerwelzijn*, 6 november 1920, p. 2 en 10 november 1920, p. 2; *La Patrie*, 19 oktober 1920, p. 3 en 6 november 1920, p. 2; *Journal de Bruges*, 7 november 1920, p. 2.

om de bestuurlijke scheiding in België door te voeren, deze scheiding in Brussel voor samen met de Duitse commissaris Köhler en de Duitser Pochhammer, en Lodewijk Severijns en Florent Peeters, afgevaardigden van de Raad van Vlaanderen. In juni 1917 zou hij zich laten benoemen hebben tot ambtenaar in een Vlaams Ministerie (van Financiën?), waarna hij in het Brusselse ging wonen en zijn vroegere collega's ertoe aanzette om hetzelfde te doen. Tijdens een ondervraging kort nadat hij in november 1918 gevangen was genomen, verklaarde Oudkerk dat hij dat deed omdat hij anders vreesde zijn jaarwedde en pensioenrechten te verliezen. Maar later onderzoek toonde aan dat hij helemaal niet onder dwang had gehandeld en zijn benoeming zelf had aangevraagd. Oudkerk zou op 3 februari 1918 in Kortrijk de activistische meeting hebben bijgewoond waarop Victor Lambrechts en Hector Planquaert het woord voerden, en de verkiezingen voor de Raad van Vlaanderen en de Gouwraad van West-Vlaanderen plaatsvonden. In Sint-Denijs zou hij ook activistische vlugschriften en brochures hebben verspreid. Toen het in september 1918 duidelijk was dat de Duitsers de oorlog zouden verliezen, zou hij naar Sint-Denijs teruggekeerd zijn en er zijn ambt van ontvanger opnieuw hebben opgenomen. Een koninklijk besluit van augustus 1919 ontzette hem uit dat ambt. Volgens het Parketgeneraal pleegde hij hierdoor een inbreuk op artikel 118bis van het Strafwetboek en moest hij passend gestraft worden. Aangezien hij verstek liet gaan, werd hij voor het Hof niet verdedigd door een advocaat. Het Hof van Assisen van West-Vlaanderen behandelde zijn strafzaak op 23 december 1920 en veroordeelde hem (zonder jury) bij verstek tot een dwangarbeid van tien jaar en de levenslange ontzetting uit zijn burgerlijke rechten.¹⁰²

Het zevende en laatste activistenproces in West-Vlaanderen vond plaats op 23 maart 1921 en was gericht tegen de 27-jarige Jérôme Baert¹⁰³, handelaar uit Gent die tot augustus 1916 in Zwevegem woonde. Volgens de akte van beschuldiging verhuisde Baert in 1916 naar Gent waar hij een groothandelszaak in kruideniers- en

102 BRUGGE, *Rijksarchief*, R 82 (Arresten Hof van Assisen van West-Vlaanderen 1794-1929), register 71, arrest 1920/31; *Journal de Bruges*, 4 november 1920, p. 2; *De Standaard*, 24 december 1920, p. 2; *Journal de Bruges*, 24 maart 1921, p. 3.

103 Jérôme-Camille Baert, geboren te Zwevegem op 1 juni 1894 en wonende in Kortrijk.

zeepwaren uitbaatte met een voornamelijk Duits cliënteel. Het parket van Gent vervolgde Baert eerst voor handel met de vijand (artikel 115, lid 5 van het Strafwetboek), maar een raadkamer van de rechtbank van eerste aanleg in Gent oordeelde dat er hiervoor niet genoeg bewijzen waren en stelde hem buiten vervolging. Omdat hij op een activistische verkiezingsmeeting in Zwevegem op 3 februari 1918 het woord had genomen en fel had gepleit voor de bestuurlijke scheiding van België, nadat hij eerst de Vlamingen tegen de Walen had opgehitst en de Belgische regering in Le Havre had geschoffeerd, vervolgde het Kortrijkse parket hem daarna voor activisme. Op diezelfde meeting zou hij zich ook tot lid van de Gouwraad van West-Vlaanderen en tot plaatsvervangend lid van de Raad van Vlaanderen hebben laten verkiezen. Tijdens die verkiezingsmeeting zou hij allerlei propagandamateriaal van het Centraal Vlaamsch Propagandabureau in Brussel hebben uitgedeeld met de bedoeling nieuwe aanhangers voor het activisme te werven.

Tijdens zijn ondervraging door de voorzitter van het Hof van Assisen wees Baert erop dat hij niet opzettelijk naar de verkiezingsbijeenkomst in Zwevegem was gegaan, maar daar toen toevallig was om er familiezaken te regelen. Hij zou niet akkoord gegaan zijn met zijn verkiezing tot lid van de Gouwraad van West-Vlaanderen en zou daarom nooit hebben deelgenomen aan een vergadering van die raad. Het Parket-generaal antwoordde dat er bij Baert helemaal geen sprake was van idealisme en dat dit goed bleek uit het feit dat hij tijdens de oorlog te Gent in het Duits reclame maakte voor zijn handelswaren en dat hij bij het terugtrekken van de Duitsers uit België met hen meetrok tot Luik, terwijl de Duitsers zijn koopwaren vervoerden op hun wagens. Het was dus uit pure geldzucht dat Baert zich aansloot bij de activistische beweging.

De Kortrijkse advocaat Robert Vermaut en de Antwerpse advocaat Frans Van Cauwelaert verdedigden Baert¹⁰⁴ en legden er de

104 Op 20 juni 1921 verdedigden zij ook samen de Kortrijkse activistische militair Georges De Vos voor het Krijgshof in Brussel en verkregen er zijn vrijspraak: J. MONBALLYU, 'Frans Van Cauwelaert als advocaat in strafprocessen tegen activisten', in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, 75 (2016), p. 224-225. In dat artikel is ten

nadruk op dat de beschuldigingen tegenover hun cliënt alleen op veronderstellingen, overdrijvingen en leugens berustten. Beiden vroegen dan ook dat hun cliënt zou worden vrijgesproken. De jury van het Hof van Assisen van West-Vlaanderen volgde hen in dat betoog en sprak Baert vrij op 23 maart 1921.¹⁰⁵

BESLUIT

In de provincie West-Vlaanderen zijn er na de Eerste Wereldoorlog 62 personen strafrechtelijk vervolgd voor activisme, maar slechts 28 hiervan stonden er terecht voor een strafrechtbank. Van deze 28 beschuldigden werden er negen vrijgesproken en negentien gestraft, waarvan één door de krijgsraad van het Groot Hoofdkwartier (en het Krijgshof), dertien door het Hof van Assisen van Brabant en vijf door het Hof van Assisen van West-Vlaanderen. Dit laatste Hof van Assisen was heel mild: naast zes vrijspraken werden gevangenisstraffen van twee jaar uitgesproken voor de activisten die in persoon verschenen. Voor wie verstek liet gaan, was het Hof strenger, maar zoals alle andere Hoven van Assisen, hield het rekening met het feit dat de veroordeelde opnieuw kon opduiken en het dan diens proces volledig moest overdoen. In West-Vlaanderen was de repressie van het activisme na de Eerste Wereldoorlog uiteindelijk maar een mager beestje!

onrechte de zaak tegen Jérôme Baert niet opgenomen.

¹⁰⁵ Het strafdossier in deze zaak is verloren gegaan. Wat hierboven staat, komt uit BRUGGE, *Rijksarchief*, R 82, Arresten Hof van Assisen van West-Vlaanderen 1794-1929, register 71, arrest 1921/13; *Burgerwelzijn*, 1920, p. 2; *De Standaard*, 24 maart 1921, p. 2; *La Patrie*, 9 maart 1921, p. 4, 23 maart 1921, p. 3 en 26 maart 1921, p. 4; *Le Journal de Bruges*, 13 maart 1921, p. 2 en 24 maart 1921, p. 4.